

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

ПРАВознавство

**Методичні рекомендації до практичних завдань
для студентів спеціальності 291 "Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії"
першого (бакалаврського) рівня**

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2021**

УДК 34.01(07.034)

Є78

Укладачі: Л. В. Єрофєєнко

О. Г. Остапенко

Затверджено на засіданні кафедри правового регулювання економіки.
Протокол № 1 від 19.08.2020 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Правознавство [Електронний ресурс] : методичні рекомендації до практичних завдань для студентів спеціальності 291 "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії" першого (бакалаврського) рівня / уклад. Л. В. Єрофєєнко, О. Г. Остапенко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. – 92 с.

Подано значний перелік практичних завдань відповідно до тем робочої програми навчальної дисципліни та методичні рекомендації щодо їхнього виконання, що сприятимуть набуттю майбутніми фахівцями професійних компетентностей для вмілого застосування чинного законодавства під час вирішення різноманітних правових ситуацій як у побуті, так і в професійній діяльності.

Рекомендовано для студентів спеціальності 291 "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії" першого (бакалаврського) рівня денної форми навчання.

УДК 34.01(07.034)

© Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця, 2021

Вступ

Практичні завдання мають на меті закріплення пройденого теоретичного матеріалу та здобуття вмінь, навичок і компетенцій з навчальної дисципліни "Правознавство".

У межах навчальної дисципліни "Правознавство" виконуються такі практичні завдання:

вирішення ситуаційних завдань;

самостійне опрацювання запитань до кожної теми;

підготовка індивідуальних завдань – доповідей і розробок за певними проблемними питаннями, які стосуються суспільних відносин, що виникають у зв'язку з реалізацією функцій держави, змістом яких є управління суспільством;

складання тестів.

Практичні завдання виконуються на основі пройденого лекційного матеріалу, самостійного опрацювання студентом певних питань, що винесені до самостійної роботи. Під час виконання практичних завдань обов'язковим є застосування запропонованої до теми нормативної бази та літератури.

Практичне заняття – форма навчального заняття, спрямована на закріплення студентом теоретичних знань, отриманих як на лекційних заняттях, так і в процесі самостійного вивчення матеріалу, а також під час виконання індивідуальної науково-дослідної роботи.

У процесі проведення практичного заняття здійснюється дискусія навколо попередньо визначених тем, до яких студенти готують тези виступів, а також проблемні питання, відповідь на які має бути знайдена під час обговорення. Слід зазначити, що в межах наведеної навчальної дисципліни з метою досягнення ефекту системності знань практичні заняття рекомендується проводити не за окремо взятими темами, а загалом за змістовим модулем.

Перелік рекомендованої літератури і нормативної бази додається на початку курсу та до кожної теми окремо.

Предметом вивчення навчальної дисципліни виступають загальні закономірності виникнення, розвитку та функціонування держави і права, а також система основних понять юриспруденції. Але коло питань, що відносяться до навчальної дисципліни "Правознавства", не обмежується

тільки загальними закономірностями, а охоплює також такі важливі питання, як структура, форми та механізми діяльності держави і права, співвідношення правових систем, сучасні політико-правові доктрини тощо.

Практичні заняття з навчальної дисципліни мають на меті поглибити теоретичні знання студентів і навчити застосовувати їх під час вирішення практичних кейсів.

Під час підготовки до занять студенти мають ознайомитися з нормативно-правовими актами відповідно до теми; опрацювати навчальну та спеціальну літературу.

Після вивчення навчальної дисципліни студенти мають:

володіти основними теоретичними запитаннями з відповідної теми;

вміти аналізувати та застосовувати нормативно-правові акти відповідно до теми;

вміти аналізувати та застосовувати судову практику відповідно до теми;

вміти давати правову оцінку кейсів до теми заняття.

Методичні рекомендації до практичних завдань складаються з декількох пунктів.

У пункті 1 **"Плани практичних занять, ситуаційні завдання, запитання для самостійного опрацювання та теми індивідуальних завдань"** містяться тема заняття, план (рекомендовані для вивчення й обговорення питання), рекомендована література, ситуаційні завдання – теоретичного та практичного характеру, контрольні запитання для самостійного опрацювання, тематика індивідуальних завдань (для підготовки доповідей, рефератів, виконання творчих завдань тощо).

Пункт 2 **"Методичні рекомендації до вирішення практичних завдань"** містить власне рекомендації з алгоритмами виконання практичних – ситуаційних завдань, приклади різних типів завдань і методику їхнього вирішення.

Пункт 3 **"Тестові завдання для самоперевірки"** містить приклади тестових завдань, які дозволяють перевірити рівень засвоєння навчальної дисципліни і включаються до поточного та підсумкового контролю.

У пункті 4 **"Рекомендована література"** розміщено основну та додаткову літературу, інтернет-ресурси, які можуть бути використані для підготовки до практичних занять, якісного засвоєння матеріалу з метою набуття необхідних компетентностей.

Вирішенню завдань має передувати глибоке вивчення рекомендованих джерел, спеціальної обов'язкової та додаткової літератури, законодавчих і підзаконних актів, узагальнень судової, прокурорської та управлінської практики, застосування законодавства в сфері різноманітних галузей права.

Безпосереднє вирішення завдань потрібно розпочинати з уважного і ретельного вивчення та засвоєння фактичних обставин фабули викладеної справи, що мають юридичне значення, які викладені у відповідних умовах завдань. Важливо врахувати, що чітке розуміння обставин справи дає можливість визначити коло суспільних відносин у сфері, що розглядається та інших споріднених правовідносин і застосувати відповідні правові норми регулятивного чи забезпечувального спрямування.

На підставі теоретичних знань, аналізу чинного законодавства далі необхідно ретельно визначити особливості правовідносин, їхній характер, види, класи та внутрішні структурні елементи, підстави виникнення, суб'єктний і об'єктний склади, охарактеризувати зміст цих правовідносин, тобто права й обов'язки суб'єктів, за необхідності вказати на підстави їхньої зміни або припинення. Такий підхід дає змогу найбільш чітко та вірно визначити необхідну підгалузь, правовий інститут, конкретний законодавчий чи підзаконний акт або правову норму (групу норм) нормативно-правового акта, що регулює безпосередньо вказані правовідносини в сфері їхнього застосування. Після встановлення фактичних обставин справи та вибору відповідної правової норми (групи чи системи норм) необхідно дати вказаним обставинам достовірну, повну та логічну науково обґрунтовану юридичну кваліфікацію, використавши при цьому сукупність способів тлумачення правових норм (спеціально-юридичних, граматичних, логічних, системних тощо).

Вирішення кожного казусу має супроводжуватися короткою характеристикою питань відповідної теми курсу, які впливають зі змісту завдання з обов'язковим посиланням на джерела опублікування відповідних законодавчих чи підзаконних актів або на навчальну та спеціальну літературу. Використовувані положення, окремі витяги та норми доцільно брати в лапки ("..."), чітко визнаючи їхнє офіційне джерело опублікування, повну назву, вказуючи на відповідний номер і статтю. Якщо дається аналіз і оцінка нормативно-правового акту, то потрібно вказати його форму, орган, який його прийняв, рік, місяць і дату прийняття. За необхідності

слід дати посилання на акти офіційного тлумачення норм права, зокрема роз'яснень Пленуму Верховного Суду України з питань застосування відповідних норм законодавства.

Робота над вирішенням завдань має носити творчий, аналітичний, критичний і самостійний характер з тим, щоб забезпечити всебічно та добре обґрунтовані висновки, які б базувалися виключно на нормах чинного законодавства. Під час вирішення завдань, у яких йдеться про форми реалізації та захисту прав громадян доцільно посилатися на норми міжнародних угод і конвенцій, давати обґрунтований порівняльно-правовий аналіз норм, які забезпечують формально-юридичні форми та засоби охорони прав громадян й інших суб'єктів зазначених правовідносин.

Вирішення завдань має супроводжуватися обґрунтованим висновком, який має містити оцінку щодо окремих дій і поведінки суб'єктів цих правовідносин та в концентрованій формі однозначну стверджувальну відповідь щодо поставлених питань й узагальненої оцінки обставин справи. За необхідності слід дати оцінку юридичним наслідкам неправомірної поведінки суб'єктів правовідносин з посиланням на конкретні норми регулятивного та забезпечувального характеру.

Висновки завдань необхідно базувати на аналізі та юридичному оцінюванні норм законів і підзаконних актів України, міжнародно-правових актів, які щойно використані у процесі вирішення завдань.

Рішення можуть вважатись обґрунтованими, якщо у процесі даються відповідні посилання на офіційно визнані джерела публікування нормативно-правових актів.

1. Плани практичних занять, ситуаційні завдання, запитання для самостійного опрацювання та теми індивідуальних завдань

Змістовий модуль 1. Теорія держави та права. Конституційне право України

Тема 1. Теорія держави та права. Держава: основні поняття

Питання до теми

1. Поняття та ознаки держави.
2. Теорії походження держави.
3. Суверенітет.
4. Функції держави.
5. Форми реалізації функцій держави.
6. Форми держави: форма правління, форма державного устрою, політичний режим.
7. Механізм (апарат) держави.
8. Теорія розподілу влад.
9. Правова держава.

Рекомендована література: основна [2; 5; 17 – 20; 22 – 24]; додаткова [40; 62 – 66].

Завдання 1

Визначте, у межах якої теорії походження держави наведено тезу:

а) "Держава – результат природного розростання родини, державна влада похідна від влади батька щодо членів сім'ї":

_____ ;

б) "Держава – результат біологічної еволюції, особливий біологічний організм":

_____ ;

в) "Найдавніші держави виникли в зонах зрошеного землеробства, отже, вони виникли як сила, здатна забезпечити будівництво та утримання зрошувальних систем":

_____ ;

г) "Держава – результат розколу суспільства на групи з протилежними економічними інтересами":

_____ ;

ґ) "Держава виникла в результаті прагнення людей жити в організованому суспільстві, в наслідок психологічної потреби владарювати та підкорятися":

_____ ;

д) "Держава – продукт божественного промислу":

_____ ;

е) "Держава є результатом насильства вузької групи осіб щодо решти населення":

_____ ;

є) "Власні держави здатні створювати не всі народи, а лише вищі раси; раси рабів отримують державу ззовні":

_____ ;

ж) "Держава є результатом свідомої діяльності людей – особливої угоди, в наслідок якої населення відмовляється від частини своїх праві передає їх державі в обмін на забезпечення своєї безпеки":

_____ .

Завдання 2

Знайдіть і виправте помилки.

Франція – федеративна держава. Її суб'єктами є Гасконь, Нормандія, Прованс та ін. Франція є парламентською республікою, для якої характерні: 1) верховенство влади парламенту; 2) уряд формує лідер партії, що перемогла на парламентських виборах; 3) члени уряду відповідальні перед президентом. Парламент Франції – вищий орган законодавчої влади – складається з двох палат: Національних зборів і сенату. Крім того, Франція входить до так званої Британської Співдружності націй.

Завдання 3

У державі Н. головою є президент, якого обирають всенародним голосуванням. Виконавча влада належить уряду на чолі з прем'єр-міністром. Президент є верховним головнокомандувачем, має право відправити уряд у відставку та розпустити парламент.

Яка форма правління в цій державі?

Завдання 4

Ваш однокурсник Сергій пояснює походження держави природним ходом суспільного розвитку, закономірним поєднанням людських спільнот від сім'ї до більш значних структур (сім'я – рід – плем'я – держава). Однокурсниця Катерина вважає, що держава виникла тому, що людська психіка має особливі властивості – потребу підкорятися волі сильнішого, розумнішого. До того ж у людей існує психологічна потреба жити в організованому суспільстві.

Що можна сказати про погляди Сергія і Катерини? Який ваш погляд на походження держави?

Завдання 5

Визначте, форму держав:

а) кожні п'ять років у країні проводять вибори парламенту – народних зборів. Після чергових виборів народні збори формує уряд на чолі з прем'єр-міністром. Державу розподілено на області, якими управляють голови адміністрацій, яких призначає уряд держави;

б) влада у країні в руках генерала, який очолив державу в результаті заколоту. Дію конституції припинено. Крім центральної провінції, до складу держави входять три землі, захоплені в результаті військової операції. Є обраний парламент, але його влада дуже обмежена.

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. Охарактеризуйте основні сучасні концепції держави.
2. Визначте зміст категорій "державна влада" та "держава".
3. Розкрийте поняття та ознаки громадянського суспільства і правової держави.

4. Що означає категорія "соціальна держава"?
5. Охарактеризуйте основні напрями формування громадянського суспільства та правової держави в Україні.
6. Назвіть ознаки держави, що відрізняють її від організації первісного суспільства.
7. Дайте визначення держави.
8. Що таке "функція держави"? Назвіть внутрішні та зовнішні функції держави.
9. Що характеризує форма державного правління?
10. У чому полягає відмінність монархічної форми правління від республіканської?
11. Назвіть основні риси парламентарної монархії. У чому полягає її відмінність від дуалістичної монархії?
12. Дайте порівняльну характеристику президентської та парламентської республік.
13. Чим унітарна форма державного устрою відрізняється від федеративної?
14. Визначте систему соціальних норм та її місце і роль у правовій системі.
15. Розкрийте зміст понять "правосвідомість" і "правова культура".

Теми індивідуальних завдань

1. Суспільство та держава.
2. Основні закономірності виникнення держави та права. Теорії виникнення держави.
3. Поняття та ознаки держави. Держава та громадянське суспільство. Правова держава, її сутність, ознаки.
4. Функції держави.
5. Механізм держави. Апарат держави.
6. Форми держави.
7. Поняття й основні риси правової держави.

Тема 2. Теорія держави та права. Право: основні поняття

Питання до теми

1. Поняття та ознаки права.
2. Право в об'єктивному та суб'єктивному значенні.

3. Функції права.
4. Право в системі соціальних норм.
5. Право та мораль.
6. Норма права: поняття, структура, види.
7. Система права.
8. Форми (джерела) права.
9. Закони та підзаконні нормативно-правові акти.

Рекомендована література: основна [2; 5; 17 – 20; 22 – 24]; додаткова [40; 62 – 66].

Завдання 1

Наведіть поняття, яке відповідає визначенню:

1. Систему соціальних норм, прийнятих у певної етнічної групи, називають:.....
2. Систему соціальних норм, що регулюють поведінку людей у межах одного підприємства, називають:.....
3. Систему соціальних норм, що регулюють поведінку людей, відповідно до уявлень про добро і зло, справедливе та несправедливе, називають:.....
4. Систему соціальних норм, установлених у межах певного релігійного культу, що регулює поведінку вірян, називають:.....

Завдання 2

Під час вивчення системи українського права студентам було запропоновано навести як приклад інститут права. Студенти запропонували такі інститути: держави та права; права власності; громадянства; економіки і права; конституційні права й обов'язки; дисциплінарної відповідальності; авторського права; господарського права.

Яка ваша думка з цього питання?

Завдання 3

Розподіліть за групами (релігійні, моральні, правові) соціальні норми:

- а) правило, яке забороняє поширювати відомості, що становлять комерційну таємницю;

- б) правило, яке забороняє оприлюднювати чужі секрети;
- в) правило, яке наказує поститися два рази на тиждень;
- г) правило, що пропонує зареєструвати угоду з нерухомістю;
- ґ) правило, яке забороняє вбивати інших людей;
- д) правило, яке забороняє в Індії вбивати корову;
- е) правило, яке наказує чоловікові захищати жінку;
- є) правило про заборону розпивати спиртні напої у громадських місцях;
- ж) правило, що засуджує пияцтво.

Завдання 4

Охарактеризуйте зміст найважливіших принципів правотворчості:

- а) унітаризм виражається в тому, що _____;
- б) гуманізм виражається в тому, що _____;
- в) демократизм виражається в тому, що _____;
- г) професіоналізм виражається в тому, що _____;
- ґ) системність виражається в тому, що _____.

Завдання 5

Розглядаючи справу про захист права громадян на місцеве самоврядування, суддя Київського районного суду дійшов висновку про суперечність між Конституцією України та Європейською хартією місцевого самоврядування, яку Україна підписала і ратифікувала.

Як ви думаєте, який акт – Конституція України чи Європейська хартія місцевого самоврядування – має вищу юридичну силу?

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. Охарактеризуйте теорії походження права.
2. Розкрийте поняття системи права як внутрішньої його організації.
3. Що таке "реалізація норм права"? Надайте її загальну характеристику.
4. Визначте принципи, види, функції та мету юридичної відповідальності.
5. Розкрийте соціальну роль права у житті держави та суспільства в історичному розрізі.

6. Охарактеризуйте співвідношення права та закону.
7. Надайте характеристику моралі та права в їхньому діалектичному взаємозв'язку.
8. Визначте сутність і систему основоположних принципів права.
9. Охарактеризуйте справедливість як основоположний принцип права.
10. Розкрийте зміст рівності як основоположного принципу права.
11. Що таке "свобода як основоположний принцип права"?
12. Визначте зміст гуманізму як основоположного принципу права.
13. Проаналізуйте різноманітність форм (джерел) права в історичному контексті.
14. Визначте місце та роль закону в системі джерел романо-германської системи права.
15. Охарактеризуйте закони в системі англосаксонського права.

Теми індивідуальних завдань

1. Поняття права і його властивості. Право в системі нормативного соціального регулювання.
2. Об'єктивне та суб'єктивне право.
3. Структура права.
4. Система права та система законодавства України.
5. Норми права, їхня класифікація та структура.
6. Юридичні й інші соціальні норми.
7. Поняття та види джерел права. Джерела права України, їхня характеристика.

Тема 3. Теорія держави та права. Правовідносини, правопорушення, юридична відповідальність

Питання до теми

1. Правовідносини: поняття, ознаки, склад.
2. Юридичні факти.
3. Правомірна поведінка.
4. Правопорушення: поняття, ознаки, види, склад.
5. Юридична відповідальність: поняття, підстави, види.

Рекомендована література: основна [2; 5; 17 – 20; 22 – 24]; додаткова [40; 62 – 66].

Завдання 1

Знайдіть у розповіді Олега юридичні факти. Назвіть правові наслідки, які настали або можуть настати.

Олег запізнився на перший урок і, виправдовуючись, розповів, що вчора відзначали день народження його та діда. Олегу виповнилося 16 років, а дідові – 60. Увечері зібралися друзі й родичі, вітали іменинників.

За столом говорили про те, що дідові настав час оформляти пенсію, а Олегу – отримувати паспорт. Розійшлися пізно, тому Олег проспав. Він дуже поспішав до школи, вирішив скоротити шлях і перейшов дорогу в недозволеному місці, його зупинив поліцейський і зробив попередження. Біля воріт школи Олег знайшов кимось загублену теку, а в ній – документи. Тому він побіг у відділення поліції, що знаходиться в сусідньому будинку, і віддав теку черговому: адже хтось її шукає.

"Ось тому, Катерина Миколаївна, я й запізнився. Вибачте мені", закінчив свою розповідь Олег.

Завдання 2

Охарактеризуйте елементи складу правопорушення:

а) Водій Клімов, 18 травня 2017 року, прямуючи з Харкова до Полтави, значно перевищив швидкість, установлену для цієї ділянки дороги;

б) громадянин Новіков, 24 років, посварившись зі своїм приятелем на ґрунті ревнощів вирішив убити його, дочекавшись його в під'їзді ввечері, завдав три удари ножом, від яких потерпілий помер;

в) громадянин Круглов, 37 років, працює охоронцем, призначив побачення продавчині магазину, що знаходиться неподалік, унаслідок чого протягом двох годин був відсутній на охоронюваному об'єкті.

Завдання 3

Укажіть, до яких видів правовідносин (кримінального, цивільного, трудового або ін.) належать наведені далі ситуації:

а) Анатолій подав заяву про прийняття на роботу;

б) Петро купив квиток на автобус;

- в) суд виніс ухвалу про призначення експертизи в цивільній справі;
- г) Ірина перейшла вулицю в недозволеному місці;
- г) Сергій скоїв крадіжку цигарок з торговельної ятки;
- д) суд пішов у дорадчу кімнату для ухвалення вироку у кримінальній справі;
- е) батьки подарували сину до дня народження велосипед;
- є) Олег подав заяву у відділення міліції про втрату паспорта;
- ж) матір Світлани подала заяву про надання їй чергової відпустки;
- з) слідчий висунув Олегу звинувачення у скоєнні крадіжки та допитав його;
- и) батько Ігоря став свідком учиненого злочину, про що він свідчив слідчому;
- і) наша однокласниця Наталка переїздить – із наступного року вона буде вчитися в іншій школі, тому що її батьки обміняли квартиру.

Завдання 4

Додайте пропущене слово у твердженнях:

- а) не може бути суб'єктом правопорушення особа, визнана у встановленому законом порядку _____ ;
- б) негативне психічне ставлення суб'єкта до вчинюваного протиправного діяння називають _____ ;
- в) суб'єктом злочину може бути тільки _____ особа;
- г) сукупність зовнішніх ознак діяння, які характеризують його як правопорушення, називають _____ ;
- г) особу, яка порушила порядок державного управління, закріплений у відповідних правилах (Правилах дорожнього руху, Правилах протипожежної безпеки, Правилах перевезення пасажирів тощо), притягують до _____ відповідальності.

Завдання 5

Заповніть таблицю:

Вид відповідальності	Підстави відповідальності
Цивільно-правова	
Адміністративна	
Дисциплінарна	
Кримінальна	

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. Визначте поняття правовідносин та їхні основні риси.
2. Охарактеризуйте суб'єкти правовідносин.
3. Охарактеризуйте об'єкти правовідносин.
4. Дайте повну характеристику юридичним фактам як підставам розвитку правовідносин.
5. Визначте поняття правоздатності та дієздатності особи.
6. Відмежуйте дії та події як види юридичних фактів.
7. Визначте об'єктивну сторону правопорушення.
8. Охарактеризуйте види юридичної відповідальності.
9. Які існують підстави для притягнення до юридичної відповідальності та звільнення від неї?

Теми індивідуальних завдань

1. Механізм правового регулювання суспільних відносин, його елементи. Ефективність правового регулювання.
2. Законність і правопорядок, їхні гарантії.
3. Правовідносини: поняття, зміст, елементи, види.
4. Юридичні факти та їхня класифікація.
5. Поняття правової поведінки. Правомірна поведінка.
6. Правопорушення: поняття, причини, види. Склад правопорушення та його ознаки.
7. Юридична відповідальність: поняття, ознаки, принципи, види, функції, мета, підстави для притягнення та звільнення від неї.

Тема 4. Основи конституційного права України. Громадянство, правовий статус людини і громадянина

Питання до теми

1. Конституційне право як галузь права.
2. Конституційні правовідносини.
3. Основи конституційного ладу в Україні.
4. Конституція України – Основний Закон держави.

5. Правові засади громадянства: поняття, підстави набуття та припинення.

6. Права, свободи та обов'язки людини та громадянина.

Рекомендована література: основна [1; 2; 6 – 8; 15; 18; 34 – 36]; додаткова [43; 44; 47; 49; 51; 54; 62 – 66].

Завдання 1

Проаналізуйте далі наведений фрагмент судового рішення та встановіть усі види джерел права, на які посилається суддя для обґрунтування судового рішення у справі:

"Суд вважає, що відповідач грубо порушив охоронювані Конституцією та законами України права заявника на отримання пенсії, тим самим позбавив його єдиного джерела для існування. Статтею 49 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" визначено підстави для припинення виплати пенсії. Проте жодної з вказаної у цій статті підстав для припинення виплати йому пенсії на сьогодні не існує. Посилаючись також на практику Європейського Суду у справі "Ілашку та інші проти Молдови та Росії", дії відповідача щодо зупинення з 11.01.2018 року виплати йому пенсії за віком слід визнати протиправними і зобов'язати відповідача поновити нарахування та виплату пенсії з 11.01.2018 року".

Завдання 2

У свій час відомий французький філософ Поль-Анрі Дітріх Гольбах висловив думку про те, що органічна й досконало побудована конституція мають служити "вездечкою для вождів і народів". Відомо також, що ще в першій Конституції Франції (1791) було записано правило про те, що будь-яка країна, в якій не проведено поділ влади та не визнаються основоположні права і свободи людини, не може вважатися такою, що має конституцію.

Дайте коментар наведеним фактам.

Яке основне функціональне призначення конституції як Основного закону? У чому полягає роль органічної конституції щодо різних політичних режимів (лібералізм, авторитаризм, тоталітаризм)?

Чи можна вважати конституцію також обмежувачем і демократичної влади?

Завдання 3

У часи Томаса Джефферсона в американській конституційній традиції утвердилася ідея про те, що державній владі має бути конституційно дозволено робити лише те, що вільні громадяни (громадянське суспільство) вимагатимуть від неї самі. В іншому випадку, як писав англійський політичний філософ Герберт Спенсер, США ризикували б отримати "один із найбільш ефективних засобів зниження стандартів національного характеру". Прокоментуйте наведене висловлювання Герберта Спенсера.

У чому, на вашу думку, полягає основна ідея американського конституціоналізму?

Як у США співвідносяться ідея конституціоналізму й ідея громадянських прав і свобод, громадянського суспільства загалом?

Яку роль в американській конституційній доктрині відіграють ідея верховенства права, поняття політичної та економічної свободи?

Завдання 4

З формально-юридичного погляду європейський конституціоналізм започатковано ухваленням у 1791 р. конституцій Польщі та Франції.

У наш час вважається, що конституційні інститути будь-якої країни мають відповідати її національному характеру, сукупності писаних та неписаних правил і принципів її політичної системи і що, лише дотримуючись цієї вимоги, вони можуть розраховувати на довготривалу перспективу як регуляторів людської поведінки.

Так, у сучасній Великій Британії ще й досі не відчувається потреби в писаній конституції, бо там політичне життя ґрунтується на прецедентах, давніх традиціях, добродійності та здоровому глузді.

З іншого боку, як зазначає відомий американський політолог Олвін Тоффлер, у самому способі політичної будови Європейського Союзу домінують принципи стандартизації, концентрації, максимізації масштабів і централізації. Можливо, саме тому громадяни Франції та Нідерландів не підтримали запропоновану у 2005 р. Європарламентом конституцію для Європи – "шедевр бюрократичної майстерності, розміром у 400 сторінок".

Як зазначали науковці, авторам Конституції США знадобилося для досягнення аналогічної мети менше 10 сторінок, включно з Біллем про права людини.

Що ви можете сказати про основні конституційно-правові орієнтири США та країн Західної Європи?

Чи можна вести мову про існування конституційної специфіки пост-тоталітарних країн Східної та Центральної Європи?

До якого типу конституцій слід віднести Основний Закон України?

Завдання 5

У Конституційному договорі, укладеному між Верховною Радою України та Президентом України 08.06.1995 р., передбачалося, що він діятиме до прийняття нової Конституції України (але не більше одного року). Доопрацьований спеціальною комісією парламенту проєкт нової Конституції України опубліковано 28.05.1996 р. і передано на розгляд Верховної Ради України, яка прийняла його у першому й навіть другому читаннях. Проте після цього конституційний процес зупинився, оскільки частина народних депутатів пропонувала остаточно ухвалити Конституцію лише на наступній сесії парламенту. Після видання Президентом України Л. Кучмою Указу про винесення проєкту Конституції України на всеукраїнський референдум, який мав відбутися 25.09.1996 р., Верховна Рада України ухвалила рішення працювати в режимі пленарного засідання і 28.06.1996 р. остаточно ухвалила Конституцію України.

Чи можна за таких умов вважати, що Конституція України – це досконале втілення ідей сучасного конституціоналізму?

Чи можна Конституцію України вважати результатом вимушеного компромісу між різними соціальними та політичними силами?

Аргументуйте свою позицію.

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. У чому полягають особливості галузі конституційного права? Чим вони зумовлені?

2. Якими особливостями характеризуються методи конституційно-правового регулювання?

3. Що слід розуміти під поняттям "конституційно-правові відносини"?

4. Які групи суспільних відносин становлять предмет правового регулювання галузі конституційного права?
5. Назвіть суб'єктів конституційно-правових відносин.
6. Які види законів є джерелами конституційного права України?
7. Розкрийте основи конституційного ладу як інститут конституційного права України.
8. Надайте характеристику Конституції України як Основного Закону держави.
9. Які функції виконує Конституція України?
10. Дайте визначення поняття "гарантії Конституції України". Назвіть види таких гарантій.
11. Які суб'єкти в Україні володіють правом визначати та змінювати конституційний лад?
12. Розкрийте сутність установчої влади народу. У яких формах вона може реалізовуватись?
13. Охарактеризуйте поняття та зміст конституційно-правового статусу людини і громадянина як інституту конституційного права України.
14. Визначте соціальні права людини та громадянина.
15. Проаналізуйте підстави набуття та припинення громадянства України.

Теми індивідуальних завдань

1. Поняття конституційного права, його предмет, джерела, значення.
2. Конституція України та її структура.
3. Загальні засади конституційного ладу України.
4. Організація публічної влади в Україні.
5. Конституційні права, свободи й обов'язки людини та громадянина, їхня характеристика.
6. Громадянство України як один з інститутів конституційного права.
7. Вибори і референдуми в Україні, їхні види та принципи організації.

Тема 5. Основи конституційного права України. Система органів державної влади та місцеве самоврядування

Питання до теми

1. Правовий статус і повноваження Верховної Ради України.
2. Правовий статус і повноваження Президента України.

3. Правовий статус і повноваження Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади та місцевих державних адміністрацій.

4. Поняття місцевого самоврядування. Органи місцевого самоврядування в Україні, їхні повноваження.

5. Судова влада в Україні. Правосуддя як особлива функція державної влади.

6. Юрисдикція судів. Основні принципи судочинства в Україні.

7. Судова система України.

8. Статус Конституційного Суду України.

9. Статус судів загальної юрисдикції: структура і компетенція.

10. Верховний Суд.

11. Правоохоронна діяльність. Правоохоронні органи України та їхні функції.

12. Прокуратура України. Національна поліція.

13. Адвокатура України. Нотаріат в Україні.

14. Правовий статус Служби безпеки України.

Рекомендована література: основна [1; 2; 6 – 8; 11 – 15; 17 – 20; 34 – 36]; додаткова [39 – 41; 43; 44; 46; 47; 49; 50; 52; 58; 62 – 66].

Завдання 1

Дайте визначення наведеним далі термінам і встановіть, посилаючись на конкретні статті, які з них отримали своє закріплення у Конституції України, а зміст яких лише розкривається у конституційних положеннях? Завдання виконується письмово у формі таблиці:

а) парламент;

б) парламентський імунітет;

в) депутатська фракція;

г) сесія;

г') депутатський мандат;

д) пленарні засідання;

е) парламентський індемнітет;

є) резолюція недовіри;

ж) голосування;

з) парламентська інтерпеляція;

и) опозиція;

- і) регламент;
- ї) коаліція;
- й) спікер.

Завдання 2

Вирішіть юридичне рівняння користуючись наведеними нижче позначеннями букв для отримання кількості читань, за процедурою яких Верховною Радою України розглядаються і приймаються законопроекти. Завдання виконується письмово:

$$\frac{(a + b) - c}{d - (x + y)}$$

де a – конституційний склад Верховної Ради України;

b – мінімальна кількість народних депутатів України, яка необхідна для подолання вето Президента України;

c – мінімальна кількість народних депутатів України, яка необхідна для ініціювання перед Головою Верховної Ради України скликання поза-чергової сесії парламенту;

d – мінімальна кількість народних депутатів України, яка необхідна для прийняття Виборчого кодексу України;

x – вік, з досяганням якого громадянин України може бути обраний народним депутатом України;

y – конституційний строк повноважень Верховної Ради України.

Завдання 3

Заповніть нижче наведену таблицю щодо порівняння законодавчих органів України, США, Російської Федерації, Великої Британії, Франції, Німеччини, Канади, Італії, Польщі та Іспанії. Завдання виконується письмово:

№ п/п	Країна	Національна назва парламенту	Кількість палат	Кількість членів парламенту	Строк повноважень членів парламенту
1	2	3	4	5	6
1	Україна				
2	США				

1	2	3	4	5	6
3	Російська Федерація				
4	Велика Британія				
5	Франція				
6	Німеччина				
7	Канада				
8	Італія				
9	Польща				
10	Іспанія				

Завдання 4

У вітчизняній юридичній науці та політикумі неодноразово порушувалося питання щодо необхідності впровадження моделі двопалатного парламенту в Україні, за якого одна з палат буде представляти інтереси регіонів України, а інша – інтереси всього українського народу. Зазначене питання також було одною з підстав для проголошення 15 січня 2000 року Указом Президента України № 65/2000 всеукраїнського референдуму за народною ініціативою.

Яке ваше відношення до реалізації ідеї запровадження бікамералізму в Україні? Свою думку аргументуйте.

Завдання 5

Порівняйте наведені далі визначення терміна "правоохоронні органи", які закріплені у різних законах України.

а) правоохоронні органи – органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи й установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції (Закон України "Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів" від 23 грудня 1993 року № 3781-XII);

б) правоохоронні органи – державні органи, які відповідно до законодавства здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції (ст. 1 Закону України "Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави" від 19 червня 2003 року № 975-IV).

Як ви вважаєте, чому у різних законах України наведені різні визначення цього терміну?

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. Охарактеризуйте організацію роботи Верховної Ради України.
2. Надайте визначення законотворчого процесу та розкрийте його стадії.
3. Визначте правовий статус народного депутата України.
4. Охарактеризуйте організацію роботи Президента України.
5. Визначте правовий статус Кабінету Міністрів України як вищого органу виконавчої влади.
6. Розкрийте правовий статус міністерств, державних комітетів і центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом.
7. Охарактеризуйте організацію роботи місцевих державних адміністрацій.
8. Проаналізуйте систему місцевого самоврядування в Україні.
9. Чим, на вашу думку, орган державної влади відрізняється від органу місцевого самоврядування?
10. Визначте правовий статус органів самоорганізації населення в Україні.
11. Розкрийте вимоги та порядок призначення на посаду судді.
12. Охарактеризуйте систему органів прокуратури та її повноваження.
13. Визначте повноваження органів Національної поліції України.
14. Якими є основні завдання адвокатури в Україні?
15. Охарактеризуйте повноваження нотаріусу.

Теми індивідуальних завдань

1. Верховна Рада України: склад, структура, повноваження, організація роботи.
2. Конституційно-правовий статус народного депутата України.

3. Законотворчий процес і порядок прийняття законів в Україні.
4. Конституційний статус Президента України. Повноваження Президента України та порядок їхнього здійснення.
5. Державна виконавча влада в Україні, її система, завдання, організація.
6. Кабінет Міністрів України, його повноваження, порядок формування, організація роботи.
7. Центральні та місцеві органи державної виконавчої влади.
8. Судова влада в Україні, її завдання, система, організація. Статус суддів.
9. Система правоохоронних і правозахисних органів та організацій в Україні.
10. Місцеве самоврядування в Україні, його повноваження, система, органи, посадові особи.

Змістовий модуль 2. Основи трудового та цивільного права України

Тема 6. Основи трудового права. Трудові та пов'язані з ними правовідносини. Трудовий договір

Питання до теми

1. Трудове право як галузь права.
2. Суспільні відносини, що складають предмет трудового права.
3. Суб'єкти трудових правовідносин.
4. Поняття та зміст трудового договору.
5. Трудовий контракт як особлива форма трудового договору.
6. Порядок укладання трудового договору.

Рекомендована література: основна [4; 21; 25; 26]; додаткова [42; 44; 48; 53; 55 – 57; 62 – 66].

Завдання 1

Петров уклав трудову угоду з адміністрацією стадіону "Спартак", за якою його бригада зобов'язалася привести до належного порядку футбольне поле. Робота тривала 10 днів. Після закінчення роботи під час

розрахунку Петров зажадав виплатити всім членам бригади винагороду за надурочні роботи. Адміністрація відмовилася, посилаючись на те, що хоч Петров і зазначався в договорі бригадиром, однак склад і навіть прізвища членів бригади в договорі не були вказані.

Як вирішити спір між Петровим і адміністрацією стадіону? Яка природа відносин, що виникли?

Завдання 2

Член фермерського господарства Бондаренко, який у період збору врожаю працював по 10 – 12 годин на добу, став вимагати додаткової оплати праці за роботу в надурочний час та за роботу в святкові та неробочі дні, посилаючись на відповідні норми законодавства про працю.

Чи правомірні вимоги Бондаренко? Проаналізуйте, чи належать такі відносини до предмета трудового права?

Завдання 3

У яких статтях Конституції України закріплено основні принципи правового регулювання відносин у сфері суспільної організації праці?

У яких статтях Конституції України закріплено основні права та свободи людини і громадянина у сфері суспільної організації праці?

Розкрийте роль локальних нормативно-правових актів у регулюванні умов праці. Наведіть приклади таких актів.

Завдання 4

Сімнадцятирічний учень ПТУ Романов мав намір влаштуватися на роботу в період літніх канікул на завод "Азот". Але у відділі кадрів йому в цьому відмовили, посилаючись на неповноліття та відсутність дозволу батьків на працевлаштування.

Чи правомірна відмова? З якого віку та за яких умов громадяни можуть бути суб'єктом трудового права?

Завдання 5

Фірма "Орізон" уклала договір з будівельним кооперативом "Фасад" на будівництво складських приміщень. У складі будівельної бригади, крім

членів кооперативу, працювали Марчук і Петренко, з якими кооператив "Фасад" уклав трудовий договір на період будівництва складських приміщень.

Які відносини є предметом трудового права:

між фірмою "Орізон" і кооперативом "Фасад"?

між членами будівельної бригади і фірмою "Орізон"?

між кооперативом "Фасад" і його членами?

між кооперативом "Фасад" і найманими працівниками Марчуком та Петренко?

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. Назвіть види суспільних відносин, які становлять предмет трудового права.

2. Дайте визначення поняття методу трудового права та назвіть його особливості.

3. Визначте систему трудового права як галузі права та науки.

4. Охарактеризуйте міжнародні правові акти про працю, їхні співвідношення з законодавством України про працю.

5. Розкрийте значення рішень Конституційного Суду України та постанов Пленуму Верховного Суду України у правовому регулюванні трудових відносин.

6. У чому полягає єдність і диференціація правового регулювання праці?

7. Охарактеризуйте правовий статус суб'єктів трудового права та розкрийте його зміст.

8. Назвіть характерні ознаки трудових правовідносин та підстави їхнього виникнення.

9. Охарактеризуйте проблеми чинного Кодексу законів про працю.

10. Проаналізуйте колективні договори і угоди.

11. Визначте основи правового регулювання зайнятості населення.

12. Розкрийте зміст права громадян на працевлаштування.

13. Проаналізуйте форми й організацію працевлаштування.

14. Визначте особливості працевлаштування неповнолітніх.

15. Охарактеризуйте організацію охорони праці на підприємстві.

Теми індивідуальних завдань

1. Предмет, завдання, значення трудового права України.
2. Трудові правовідносини та інші правовідносини, що пов'язані з найманою працею.
3. Джерела трудового права України, їхня характеристика.
4. Сутність, сторони, зміст, порядок укладання і значення колективних договорів та угод.
5. Поняття, зміст, види, форми трудового договору та порядок його укладання. Випробування під час прийняття на роботу.
6. Правове регулювання переводу та переміщення працівників.
7. Суміщення та сумісництво – правова характеристика.

Тема 7. Основи трудового права України. Робочий час і час відпочинку

Питання до теми

1. Робочий час: поняття, види, режими робочого часу.
2. Час відпочинку: поняття, види.
3. Відпустки: поняття, види.

Рекомендована література: основна [4; 21; 25; 26]; додаткова [42; 44; 48; 53; 55 – 57; 62 – 66].

Завдання 1

Статутом спільного шведсько-українського підприємства передбачено прийняття на роботу всіх працівників тільки у формі укладання контракту. Цей контракт передбачав повну матеріальну відповідальність за заподіяну підприємству шкоду, переведення в порядку дисциплінарного стягнення працівників на строк до трьох місяців, можливість припинення контракту у разі розголошення комерційної таємниці.

Чи правомірне включення до контракту таких нормативних положень?

Завдання 2

Після домовленості про прийняття Ляшенка на посаду інженера, уповноважений власником орган підприємства зажадав від нього:

- 1) трудову книжку;
- 2) паспорт;
- 3) диплом про освіту;
- 4) характеристику з попереднього місця роботи;
- 5) довідку про забезпеченість житловою площею.

Ляшенком були подані всі ці документи, крім характеристики, яку він зобов'язався подати протягом тижня. Уповноважений власником орган допустив Ляшенка до роботи, але попередив, що, коли він протягом тижня не подасть характеристику, угода про укладання трудового договору буде розірвана. Такої характеристики Ляшенко не подав, бо керівник з попереднього місця роботи відмовився її видати.

Які документи може вимагати власник або уповноважений ним орган під час прийняття на роботу? Які правові наслідки наступають під час неподання Ляшенком характеристики?

Завдання 3

Під час працевлаштування Ткаченка на посаду спеціаліста районної держадміністрації у відділі кадрів від нього, крім заяви та інших необхідних для працевлаштування документів, вимагали, передбачених КЗпП України, додатково відомості про доходи та зобов'язання фінансового характеру, зокрема й за кордоном, щодо себе і членів своєї сім'ї, а також подання декларації про належні йому та членам його сім'ї нерухоме та цінне рухоме майно, вклади в банках, доходи та цінні папери.

Чи правомірні вимоги відділу кадрів?

Завдання 4

Денисенко був прийнятий на роботу в конструкторське бюро інженером-конструктором з випробувальним строком на один місяць. За два дні до закінчення цього строку його попередили у відділі кадрів, що випробувальний строк йому продовжили ще на місяць, а через тиждень він

був звільнений як такий, що не витримав випробування. Денисенко звернувся з позовом до суду про поновлення на роботі.

Яке рішення має винести суд?

Завдання 5

На колективному підприємстві "Граніт" був розроблений та укладений колективний договір, до якого були внесені умови, що суперечать чинному законодавству, зокрема такі, які поліпшують становище працівників порівняно з законодавством (надають додаткові трудові та соціально-побутові пільги, а також додаткові гарантії для працівників).

Чи буде мати чинність такий колективний договір?

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. Розкрийте поняття та види робочого часу.
2. Охарактеризуйте режим та облік робочого часу.
3. Проаналізуйте процедуру застосування надурочних робіт.
4. Порівняйте роботу по змінам і роботу вночі.
5. У чому полягає заборона залучення певних категорій працівників до надурочних робіт?
6. Дайте визначення і порівняйте вахтові роботи та роз'їзні роботи.
7. Розкрийте поняття, ознаки й основні види часу відпочинку.
8. Визначте поняття, ознаки та класифікуйте відпустки.
9. Який установлено порядок надання щорічних відпусток?
10. Що таке "відпустка без збереження заробітної плати"?
11. Хто має право на відпустки без збереження зарплати?
12. Як визначається стаж роботи під час визначення відпусток?
13. Коли в обов'язковому випадку надається відпустка?
14. Які обставини впливають на порядок надання відпусток?
15. Що таке "тарифна система оплати праці" та які її елементи?

Теми індивідуальних завдань

1. Робочий час і його регулювання за трудовим правом України.
2. Час відпочинку та його регулювання за трудовим правом України.
3. Заробітна плата та її правове регулювання.

4. Додаткова відпустка за роботу зі шкідливими та важкими умовами праці.
5. Додаткова відпустка за особливий характер праці.
6. Відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами.
7. Додаткові відпустки у зв'язку з навчанням.

Тема 8. Основи трудового права України. Дисциплінарна та матеріальна відповідальність

Питання до теми

1. Трудова дисципліна та дисциплінарна відповідальність.
2. Заохочення.
3. Дисциплінарні стягнення: поняття, види, порядок застосування.
4. Матеріальна відповідальність учасників трудових правовідносин.

Рекомендована література: основна [4; 21; 25; 26]; додаткова [42; 44; 48; 53; 55 – 57; 62 – 66].

Завдання 1

Коллективним договором на заводі "Харчовик" встановлений 36-годинний робочий тиждень.

На заводі "Хімволокно" працівникам фарбувального цеху, де шкідливі умови праці, встановлено 36-годинний робочий тиждень.

На заводі "Електрон" за угодою між директором і групою працівників, останнім установлено 36-годинний робочий тиждень.

Які види робочого часу встановлені на цих підприємствах?

Завдання 2

Наказом директора шинного комбінату за узгодженням з профспілковим комітетом з метою виконання планових завдань були залучені до надурочних робіт працівники гумового цеху.

Чи правомірне таке залучення до надурочних робіт? Яка тривалість надурочних робіт допускається законодавством? Яка категорія працівників не може залучатися до надурочних робіт?

Завдання 3

За наказом директора підприємства, у зв'язку зі зменшенням обсягу робіт, групі працівників був встановлений неповний робочий час. Та працівники почали заперечувати проти цього, оскільки згоди на встановлення їм неповного робочого часу вони не давали.

Який порядок встановлення неповного робочого часу?

Чи має право роботодавець в односторонньому порядку встановлювати працівникам без їхньої згоди неповний робочий час? Якщо так, то за яких умов?

Завдання 4

Токар Філенко прибуває на робоче місце о восьмій годині. Протягом перших п'ятнадцяти хвилин він реєструє свій прихід на роботу та переодягається. Протягом наступних п'ятнадцяти хвилин він одержує у начальника цеху наряд, необхідні матеріали та налаштовує верстат до роботи. О восьмій годині тридцять Філенко розпочинає виконання виробничого завдання.

Які зі вказаних періодів часу входять до робочого часу?

Чи входить до робочого часу час на дорогу до місця роботи, якщо працівник доставляється на роботу транспортом підприємства, час на дорогу від прохідної до робочого місця, час на прибирання робочого місця після закінчення роботи?

Відповідь обґрунтуйте, посилаючись на трудове законодавство України.

Завдання 5

Електрогазозварювальник Гордієнко, якому встановлений неповний робочий день, за розпорядженням директора підприємства був залучений до виконання термінових ремонтних робіт з усунення наслідків виробничої аварії, які мають виконуватися понад встановлену за погодженням сторін тривалість робочого часу. Але Гордієнко відмовився від виконання вказаних робіт.

Чи правомірна така відмова Гордієнка?

Який порядок залучення працівників, яким встановлений неповний робочий час, до роботи понад встановлену за погодженням сторін тривалість неповного робочого часу?

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. Дайте визначення поняття трудової дисципліни та розкрийте методи її забезпечення.
2. Що таке "заохочення працівників за трудовим договором"?
3. Розкрийте поняття й види дисциплінарної відповідальності.
4. Охарактеризуйте стадії застосування дисциплінарної відповідальності.
5. Дайте визначення юридичної відповідальності за трудовим договором.
6. Що таке "повна матеріальна відповідальність"?
7. Проаналізуйте підстави та умови притягнення до матеріальної відповідальності.
8. Які є випадки повної матеріальної відповідальності?
9. Що таке "підвищена матеріальна відповідальність"?
10. Які розміри виплати нестачі при підвищеній матеріальній відповідальності?
11. За якою формулою визначається розмір шкоди?
12. Як визначається розмір матеріальної шкоди та як несеться за неї відповідальність?
13. Як проходить процес відшкодування за умови внесення працівником грошової суми?
14. Які особливості у разі відшкодування у вигляді натурі?
15. Що таке "правове забезпечення стимулювання праці"?

Теми індивідуальних завдань

1. Матеріальна відповідальність сторін трудового договору.
2. Поняття, підстави, види матеріальної відповідальності працівників.
3. Трудова дисципліна. Дисциплінарна відповідальність за трудовим правом.
4. Порядок застосування дисциплінарної відповідальності.
5. Види заохочень і порядок їхнього застосування.
6. Трудова дисциплінарна відповідальність неповнолітніх.
7. Судова практика щодо поновлення на роботі звільнених за порушення трудової дисципліни.

Тема 9. Основи трудового права України. Припинення трудових правовідносин

Питання до теми

1. Підстави припинення трудового договору.
2. Підстави розірвання трудового договору за ініціативою працівника.
3. Підстави розірвання трудового договору за ініціативою власника або уповноваженого ним органу.
4. Індивідуальні та колективні трудові спори.

Рекомендована література: основна [4; 21; 25; 26]; додаткова [42; 44; 48; 53; 55 – 57; 62 – 66].

Завдання 1

Правилами внутрішнього трудового розпорядку приватного підприємства "Океан", розробленими та затвердженими одноособово директором підприємства, передбачалося застосування таких дисциплінарних стягнень, як зауваження, попередження про невідповідність займаній посаді, звільнення.

Дайте правову оцінку цим правилам. Яким є порядок затвердження правил внутрішнього трудового розпорядку?

Завдання 2

15 січня бухгалтером Сорокіною через недбалість було неправильно оформлено накладну на видачу матеріальних цінностей, у наслідок чого підприємству було завдано матеріальної шкоди на суму 1 500 грн. Цей факт було виявлено під час аудиторської перевірки 30 липня цього самого року, а 5 серпня цього самого року наказом директора підприємства Сорокіній було оголошено догану.

Чи правомірно застосоване це стягнення?

Завдання 3

Слюсар Романов 20 березня самовільно залишив роботу. Директору підприємства про це стало відомо з доповідної записки начальника цеху

25 березня. З 1 квітня до 25 червня Романов перебував на лікарняному. 30 травня директором підприємства був виданий наказ про накладання на Романова дисциплінарного стягнення.

Чи правомірно було накладене дисциплінарне стягнення?

Завдання 4

Майстер виробничого навчання ПТУ-23 Шкаленко 1 жовтня 2002 року під час проведення з групою учнів ПТУ-23 виробничої практики на заводі художнього скла вкрав і намагався винести з території заводу дві кришталеві вази, але був затриманий працівниками охорони та притягнутий до адміністративної відповідальності за дрібне розкрадання.

Повідомлення районного суду про притягнення Шкаленка до адміністративної відповідальності та накладання на нього стягнення у вигляді штрафу директор ПТУ-23 одержав 15 вересня 2016 року, а 17 жовтня 2016 року він видав наказ про звільнення Шкаленка за п. 3 ст. 41 КЗпП України.

Шкаленко звернувся до суду з позовною заявою про поновлення його на роботі, вважаючи, що його звільнено неправомірно, оскільки були пропущені строки для застосування дисциплінарних стягнень.

Яке рішення має ухвалити суд?

Завдання 5

Працівниками держпожнадзора в ході перевірки протипожежного стану в складських приміщеннях ПАТ "Завод медпрепаратів" була виявлена відсутність необхідного інвентарю, а також виявлені інші суттєві недоліки. Внаслідок цього завідувач складом Омельченко як відповідальний за протипожежний стан був притягнутий до адміністративної відповідальності.

Крім того, наказом директора підприємства Омельченку була оголошена догана.

Омельченко не погодився з тим, що до нього за одне й те саме порушення двічі були застосовані заходи юридичної відповідальності та звернувся зі скаргою до суду.

Яке рішення має винести суд?

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. Розкрийте підстави припинення трудового договору.
2. Визначте умови правомірності припинення трудових відносин.
3. Проаналізуйте припинення трудового договору з ініціативи третіх осіб.
4. Охарактеризуйте випадки відсторонення працівника від роботи.
5. Розкрийте особливості оформлення звільнення.
6. Встановіть випадки заборони звільнення працівників за законодавством України.
7. Розкрийте поняття, кваліфікацію та причини виникнення трудових спорів.
8. Дайте правову характеристику індивідуальних трудових спорів.
9. Охарактеризуйте органи, що розглядають індивідуальні трудові спори.
10. Визначте порядок розгляду колективних трудових спорів (примирювальна комісія, незалежний посередник, Національна служба посередництва та примирення).
11. Що таке "страйк"? Розкрийте зміст права на страйк.
12. Коли може мати місце визнання страйку незаконним?
13. У чому полягає відповідальність за організацію страйку, визнаного судом незаконним?
14. Як відбувається відшкодування збитків, заподіяних страйком?
15. Охарактеризуйте відповідальність за порушення законодавства про працю.

Теми індивідуальних завдань

1. Загальні підстави припинення трудового договору.
2. Звільнення працівників за власним бажанням та за ініціативою третіх осіб.
3. Загальні та додаткові підстави звільнення працівників за ініціативою роботодавця.
4. Система органів розгляду трудових спорів. Принципи розгляду трудових спорів.
5. Трудові спори та порядок їхнього розгляду.

6. Порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів).
7. Участь Національної служби посередництва та примирення у вирішенні колективних трудових спорів.

Тема 10. Основи цивільного права. Об'єкти та суб'єкти цивільних правовідносин

Питання до теми

1. Цивільне право як галузь права.
2. Принципи цивільного права України.
3. Джерела цивільного права України.
4. Цивільні правовідносини, їхня класифікація.
5. Об'єкти цивільних правовідносин.
6. Суб'єкти цивільного права.
7. Фізичні особи як суб'єкти цивільного права.
8. Цивільна правоздатність та дієздатність фізичних осіб.
9. Визнання громадянина недієздатним або обмежено дієздатним.
10. Юридичні особи як суб'єкти цивільного права.
11. Види юридичних осіб.

Рекомендована література: основна [9; 10; 15; 16; 27 – 33]; додаткова [37; 38; 44; 45; 60 – 67].

Завдання 1

Громадянин Н. після авіакатастрофи, в яку він потрапив, частково втратив розум і за рішенням суду був визнаний недієздатним. Але через 5 років він вийшов з лікарні, почав працювати, ще через рік одружився. Дружину він повідомив про рішення суду, але в РАЦСі про це нічого не сказав. Два роки по тому суд повернув дієздатність Н. Але ще через три роки дружина звернулася з позовом до суду про визнання шлюбу недійсним, мотивуючи це недієздатністю Н. у момент його укладення.

1. Яке рішення має ухвалити суд?
2. До якої галузі права належать ці правовідносини?

Завдання 2

Дванадцятирічний Петро за участь у дитячих телепередачах отримав винагороду в розмірі 1 000 грн. За ці гроші він купив телефон (500 грн) і маркер (20 грн). Батьки Петра вирішили, що він нераціонально витратив гроші, оскільки в нього вже є телефон та декілька маркерів. Наступного дня вони повернули все до магазину, вимагаючи повернення витрачених грошей. У магазині їм було відмовлено, у зв'язку з тим, що хлопчик придбав товари за власні гроші, якими неповнолітні особи можуть розпоряджатися самостійно.

Який правочин слід уважати дрібним побутовим? Чи правомірною є відмова магазину в поверненні грошей за товар, що був придбаний неповнолітньою дитиною? Які правочини мають право вчиняти малолітні особи?

Завдання 3

Громадянин Панкратов звернувся до засновників ТОВ "Кейт" із вимогою прийняти його до складу учасників товариства та призначити директором замість померлого дядька, спадкоємцем якого він є. Учасники ТОВ відмовилися прийняти Панкратова до складу учасників товариства та виплатили йому вартість внеску дядька в установчому капіталі товариства. Панкратов звернувся до господарського суду з позовом до товариства, обґрунтовуючи свої вимоги тим, що він є правонаступником померлого дядька з усіх прав та обов'язків.

Яке рішення має ухвалити суд? Що необхідно зробити для того, щоб Панкратов став учасником або директором цього товариства?

Завдання 4

Василенко в п'ятнадцятирічному віці народила дитину. Через погані стосунки з батьками вона вирішила продати будинок, який успадкувала від своєї бабусі, щоб за ці кошти утримувати дитину. Однак батьки не дали згоди на цей правочин, тому Василенко звернулася до органу опіки та піклування з вимогою про надання їй повної дієздатності.

Чи має право Василенко здійснювати продаж будинку? Які умови надання повної цивільної дієздатності встановлено законодавством України?

Завдання 5

З метою здійснення самозахисту сімнадцятирічний Дмитров вирішив придбати газовий пістолет і газовий балончик у спеціалізованій крамниці. Однак продавець відмовив Дмитрову в укладенні договору, оскільки покупець є неповнолітнім, а газова зброя є об'єктом, обмеженим в обороті.

Яким, на вашу думку, є правовий режим спеціальних засобів самозахисту? Чи має продавець правові підстави відмовляти Дмитрову в укладенні договору купівлі-продажу? Яку класифікацію об'єктів цивільних прав передбачено ЦК України?

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. Що таке "приватне право"?
2. Назвіть характерні ознаки цивільного права як самостійної галузі права.
3. Надайте загальну характеристику цивільного законодавства України.
4. У чому полягає здійснення цивільних прав і виконання цивільних обов'язків, межі їхнього здійснення?
5. Яке значення має теорія господарського права для розвитку цивільного законодавства?
6. Охарактеризуйте проблеми вдосконалення та кодифікації цивільного законодавства у зв'язку з наявністю Господарського кодексу України.
7. Чи є юридичні підстави вважати договір між суб'єктами джерелом цивільного права?
8. Визначте зміст і співвідношення цивільної правоздатності та дієздатності.
9. Розкрийте сутність категорії "правоздатність та дієздатність фізичних осіб".
10. Що таке "правоздатність та дієздатність юридичних осіб"?
11. Які види та організаційно-правові форми господарських організацій – юридичних осіб, що можуть створюватися відповідно до Цивільного кодексу України?
12. Які речові права є основою для визнання суб'єкта господарювання юридичною особою?
13. Якими нормативно-правовими актами регулюється державна реєстрація суб'єктів господарювання та юридичних осіб?

14. Розкрийте порядок державної реєстрації змін в установчих документах юридичних осіб.
15. Визначте підстави та порядок ліквідації юридичної особи.

Теми індивідуальних завдань

1. Поняття, предмет, методи, функції та значення цивільного права.
2. Система цивільного права та цивільного законодавства України.
3. Поняття, структура й особливості цивільних правовідносин. Зміст цивільних правовідносин.
4. Суб'єкти й об'єкти цивільних правовідносин.
5. Фізичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин, їхня правоздатність і дієздатність.
6. Юридичні особи як суб'єкти цивільного права, їхня класифікація.
7. Об'єкти цивільних прав і їхня класифікація.

Тема 11. Основи цивільного права України. Цивільні зобов'язання та договори

Питання до теми

1. Правочини.
2. Зобов'язання: поняття, види.
3. Цивільно-правові договори: поняття, види, порядок укладання.

Рекомендована література: основна [9; 10; 15; 16; 27 – 33]; додаткова [37; 38; 44; 45; 60 – 67].

Завдання 1

За договором купівлі-продажу ТОВ "Пк-шоп" зобов'язалося доставити ноутбуки ТОВ "Стійл" до 11.09.2017 р. У договорі було закріплено, що виконання зобов'язання забезпечено неустойкою в розмірі 15 000 грн.

21.09.2015 р. "Пк-шоп" доставило ноутбуки, однак ТОВ "Стійл" відмовилося від їхнього прийняття та звернулося до господарського суду з позовом про повернення вартості ноутбуків – 35 000 грн, сплату штрафу 15 000 грн та відшкодування упущеної вигоди, яку воно не отримало, оскільки було порушено умови договору.

ТОВ "Стіл" заперечувало проти позову, вважаючи, що, по-перше, ноутбуки все-таки було доставлено, тому в разі виконання зобов'язання боржником кредитор не має права відмовитися від його прийняття; по-друге, закон не передбачає одночасного відшкодування упущеної вигоди та стягнення неустойки в разі порушення договору; по-третє, у разі несвоєчасного виконання зобов'язання неустойку стягують у вигляді пені, а не штрафу, за кожен день прострочення в розмірі, установленому договором, а якщо сторони в договорі розмір пені не визначили, то вона не підлягає стягненню.

Чи має право покупець відмовитися від договору та вимагати стягнення неустойки?

Чи можливе одночасне стягнення неустойки у вигляді пені та штрафу за одне й те саме порушення договору (прострочення договору)?

Чи є правомірним одночасне стягнення неустойки та відшкодування упущеної вигоди за одне й те саме порушення договору (прострочення)?

Завдання 2

Дмитренко уклала з продавцем магазину "Скороход" договір купівлю-продажу взуття. Через декілька днів вона виявила суттєві недоліки товару та звернулася до магазину з вимогою замінити товар або повернути гроші. У день звернення в магазині працював інший продавець, який відмовився задовольнити вимоги покупця, мотивуючи тим, договір купівлі-продажу укладався не ним, а його колегою, отже, вирішувати питання про заміну товару чи повернення грошей має продавець, який укладав цей правочин.

Чи правомірною була відмова продавця Дмитренко? Для кого створюються юридичні наслідки правочинів, що вчинені представником? У чому сутність представництва, заснованого на адміністративному розпорядженні власника підприємства?

Завдання 3

Громадяни Явір і Поліщук домовилися про купівлю-продаж житлового будинку в м. Дебальцеве. Поліщук (покупець) передав Явору завдаток у розмірі 4 000 грн, отримавши про це відповідну розписку. Однак пізніше він відмовився від укладення договору купівлі-продажу, аргументуючи це

тим, що всі речі, які він планував продати для виплати за будинок, було втрачено під час повені, що була в його селі. Інших коштів для купівлі будинку Поліщук не мав. Поліщук, вважаючи виконання договору неможливим, став вимагати від Явора повернення сплачених 4 000 грн. Коли Явір відмовився повертати йому гроші, той звернувся до юриста за консультацією.

Чи підлягають вимоги Поліщука задоволенню? Чи зміниться рішення, якщо в розписці не буде слова "завдаток"? Як завдаток захищає порушені права сторін за договором?

Завдання 4

Десятирічному Миколі на день народження бабуся з дідусем подарували 1 000 грн. За ці гроші він купив футбольний м'яч (500 грн) та рюкзак (200 грн). Батьки Миколи вирішили, що він нераціонально витратив гроші, оскільки в нього вже є футбольний м'яч та рюкзак. Наступного дня вони повернули все до магазину, вимагаючи повернення витрачених грошей. У магазині їм було відмовлено, у зв'язку з тим, що хлопчик придбав товари за власні гроші, якими неповнолітні особи можуть розпоряджатися самостійно.

Який правочин слід уважати дрібним побутовим? Чи правомірною є відмова магазину в поверненні грошей за товар, що був придбаний неповнолітньою дитиною? Які правочини мають право вчиняти малолітні особи?

Завдання 5

У червні 2014 року громадянин Степанов уклав депозитний договір з банком на суму 10 000 грн строком на шість місяців. У жовтні 2014 року виникла необхідність отримати вкладені гроші та Степанов звернувся до банку з вимогою достроково розірвати договір. Однак вклад і відсотки він отримав лише в листопаді 2014 року, тому звернувся до суду з позовом про стягнення з банку 15 000 грн на відшкодування моральної шкоди. На його думку, мало місце несвоєчасне повернення вкладу та порушення Закону України "Про захист прав споживачів".

Чи є підстави для задоволення вимог Степанова? Які підстави виникнення зобов'язань вам відомі?

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. Що таке "зобов'язання"?
2. Чи збігається визначення зобов'язання у цивільному праві та господарському праві?
3. Що таке "множинність у зобов'язанні"?
4. Наведіть умови визнання договорів дійсними.
5. Охарактеризуйте договір купівлі-продажу.
6. Встановіть співвідношення понять договору та зобов'язання.
7. Яку черговість погашення вимог за грошовим зобов'язанням передбачено Цивільним кодексом України?
8. У чому полягає відповідальність за порушення зобов'язань і порядок їхнього припинення?
9. Чим різняться поняття "двосторонній правочин", "двостороннє зобов'язання", "двосторонній договір"?
10. У чому полягає різниця у визначенні істотних умов договору за Цивільним та Господарським кодексами України?
11. Чи може бути покладено виконання обов'язку на іншу особу?
12. Коли можливе виконання зобов'язання внесенням боргу в депозит нотаріуса?
13. У якій формі вчиняється правочин щодо забезпечення виконання зобов'язання?
14. Назвіть загальні умови забезпечення виконання зобов'язання.
15. Що є порушенням зобов'язання?

Теми індивідуальних завдань

1. Поняття правочинів у цивільному праві, їхні види та значення.
2. Умови дійсності правочинів. Недійсність правочинів. Правові наслідки визнання правочинів недійсними.
3. Представництво, строки та терміни, позовна давність у цивільному праві.
4. Загальні положення про цивільно-правові зобов'язання.
5. Загальні положення про цивільно-правові договори.
6. Окремі види договірних зобов'язань купівля-продаж, дарування, найм (оренда), позичка, фінансової спрямованості тощо).
7. Позадоговірні зобов'язання, їхня система за Цивільним кодексом України.

Тема 12. Основи цивільного права України. Право власності. Цивільно-правова відповідальність

Питання до теми

1. Право власності: поняття та зміст.
2. Форми права власності.
3. Цивільно-правовий захист права власності.
4. Цивільно-правова відповідальність: поняття, види, підстави.
5. Цивільне правопорушення.
6. Спадкове право.

Рекомендована література: основна [9; 10; 15; 16; 27 – 33]; додаткова [37; 38; 44; 45; 60 – 67].

Завдання 1

Мешканці 48-квартирного будинку приватизували квартири, які вони наймали. Потім було створено об'єднання співвласників багатоквартирного будинку.

Чи можуть вони вважатися власниками всього будинку? Яке майно перебуває у спільній сумісній власності співвласників, а яке – у спільній частковій? Чи можливе виділення частки в натурі у спільній сумісній власності у разі відчуження приміщення в жилу будинку?

Завдання 2

Громадяни Матросенко й Шариченко уклали з фермером Федоренком договір найму корови. Незабаром корова отелилася. Наймачів цікавлять такі питання:

1. Хто є власником корови?
2. Хто є власником теляти?
3. Хто є власником молока, що дає корова?
4. У який спосіб і яких межах власник речі може здійснювати своє право?

Завдання 3

Громадянка Трунова за письмовою угодою подарувала своєму онукові Дмитру автомобіль "Таврія". Оскільки він ще не досягнув повноліття, автомобіль зберігався в її гаражі й інколи використовувався її синами. Старший син Трунової Семен, потрапив в аварію на цьому автомобілі та загинув, а автомобіль було сильно пошкоджено. Після аварії пошкоджений автомобіль зберігався на штрафмайданчику поліції. За цей час із нього було демонтовано коробку передач і масляний фільтр. Дмитро як власник автомобіля звернувся до спадкоємців Семена з вимогою відновити автомобіль або купити новий. Дружина загиблого відмовилася від цього, указавши, що якщо автомобіль не був переданий, то домовленість між Дмитром і Семеном недійсна. Крім цього, вона зазначила, що, наскільки їй відомо, для передання права власності на автомобіль існує спеціальний порядок. Поліція також висунула вимогу до спадкоємців Семена про відшкодування витрат, пов'язаних зі зберіганням пошкодженого автомобіля на штрафмайданчику. Своєю чергою, Дмитро висунув позов до поліції про повернення зниклих запчастин автомобіля.

Проаналізуйте цю ситуацію та дайте відповідь, коли й за яких підстав виникає та припиняється право власності.

Хто зазнає ризику випадкової загибелі речі?

Як необхідно вирішити спір?

Завдання 4

Громадянин Максимчук у березні 2017 року залишив на утриманні разом з своєю худобою бездоглядну корову, що зайшла до його садиби. Наступного ж дня він повідомив сільського голову про знахідку.

Заходи з розшуку власника тварини виявилися марними, і Максимчук продовжував відкрито утримувати в себе корову.

У квітні 2017 року до Максимчука звернувся Семешко та заявив, що знайдена корова є його власністю. Численні свідки підтвердили цей факт.

Максимчук відмовився передати корову Семешко, указавши, що він отримав на неї право власності за набувальною давністю.

Справу було передано на розгляд суду.

На яке питання теми розраховане це завдання? Які підстави набуття права власності ви знаєте? Хто є власником тварини за умовою ситуації?

Завдання 5

Неповнолітні Дмитро, 16 років, і Василь, 17 років, викравши автомобіль, що належить Іванову, розбили його в результаті порушення правил дорожнього руху.

Іванов подав до Дмитра та Василя позов про відшкодування шкоди. Оскільки ні у Дмитра, ні у Василя не було власних коштів, позивач просив залучити до солідарної відповідальності їхніх батьків. Останні заперечували проти солідарної відповідальності, уважаючи, що ЦК України встановлює солідарну відповідальність тільки самих заподіювачів шкоди.

Розберіть аргументи батьків Дмитра і Василя та вирішіть справу.

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. Охарактеризуйте елементи права власності.
2. Чим різняться право власності, право господарського відання та право оперативного управління?
3. У чому полягає різниця між правом володіння як суб'єктивним правом права власності і правом володіння як самостійним речовим правом?
4. Чим різняться право власності юридичної особи і право колективної власності? Розкрийте способи набуття права власності.
5. Проаналізуйте конституційний захист права власності.
6. Розкрийте особливості судового захисту права власності.
7. У чому полягає різниця між прогібиторним і негаторним позовами?
8. Що таке "спадкове право"?
9. Визначте місце спадкового правовідношення серед інших цивільно-правових відносин.
10. Перерахуйте види сингулярного правонаступництва.
11. Що таке "обов'язкова частка у спадщині" та які існують особливості її визначення?
12. Хто такий легатарій і чи можна його вважати спадкоємцем?
13. Наведіть наявні погляди стосовно видів спадкування.
14. Класифікуйте заповіти.
15. Як визначається момент відкриття спадщини?

Теми індивідуальних завдань

1. Природа власності та права власності (аналіз правових, економічних, соціальних, філософських поглядів на власність).
2. Проблеми реалізації повноважень власника та законодавчого визначення меж їхнього здійснення.
3. Особливості набуття права власності на новостворене нерухоме майно та об'єкти незавершеного будівництва.
4. Узагальнення судової практики розгляду спорів з договорів ренти та довічного утримання (догляду).
5. Звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника як підстава припинення права власності.
6. Набуття права власності за спадковим договором: теорія та практика.
7. Спадкування за законом і за заповітом.

Тема 13. Сімейне право

Питання до теми

1. Сімейне право як галузь права.
2. Шлюб: поняття та зміст.
3. Порядок та умови укладення шлюбу.
4. Особисті права та обов'язки подружжя.
5. Майнові права та обов'язки подружжя.
6. Умови визнання шлюбу недійсним.
7. Поняття та порядок припинення шлюбу.
8. Опіка та піклування.

Рекомендована література: основна [3; 17 – 20]; додаткова [40; 44; 59; 62 – 66].

Завдання 1

15 травня 2018 року помер Овчаренко. Після його смерті відкрилася спадщина, яка складалася з жилого будинку та допоміжної господарської будівлі. Це майно перейшло у володіння сина Овчаренка, який фактично прийняв спадщину.

Після смерті спадкодавця син провів ремонтні роботи, зокрема збудував новий дах будинку, сплачував комунальні послуги. Проте син у встановлений строк не звернувся до нотаріальних органів за одержанням свідоцтва про право на спадщину.

Нотаріальна контора відмовила йому у видачі свідоцтва про право на спадщину.

1. Чому нотаріальна контора відмовила сину у видачі свідоцтва про право на спадщину?

2. Які юридичні дії слід зробити сину, щоб отримати свідоцтво про право на спадщину?

Завдання 2

У заповіті Коваленко вказав, що його неповнолітній син зможе успадкувати автомобіль лише за умови вступу до ЗВО відразу після закінчення школи. В іншому випадку автомобіль буде успадкований дружиною Коваленко. Крім того, своїм спадкоємцям він заповів, щоб вони передали його бібліотеку спеціальної літератури в фонд кафедри університету, співробітником якої він був. Черговий лікар лікарні, де лікувався та помер Коваленко, завірив заповіт і направив його в нотаріальну контору.

Чи обмежують умови заповіту правоздатність спадкоємців?

Завдання 3

Між спадкоємцями Геращенко та Вінник виникла суперечка щодо поділу спадкового майна. Вінник уважала, що під час визначення розміру її частки не мають враховувати предмети домашнього вжитку, у зв'язку з тим, що вона не проживала разом із спадкодавцем. Розглянувши справу, суд ухвалив рішення, яким поділив спадщину порівну. Через місяць до цього самого суду звернувся з позовом Устименко про визнання права на спадщину, оскільки спадкодавець склав на його ім'я заповіт.

Хто має право на спадкування? Який порядок складання заповіту за ЦК України? Яке значення заповіту?

Завдання 4

Подружжя Артамонових подало до органу РАЦСу спільну заяву про розірвання шлюбу за взаємною згодою. Орган РАЦСу прийняв заяву та зареєстрував у журналі.

1. Чому орган РАЦСу прийняв від подружжя заяву про розірвання шлюбу?
2. У яких випадках орган РАЦСу може розірвати шлюб?
3. Протягом якого терміну орган РАЦСу здійснить оформлення розлучення та видасть подружжю Артамонових свідоцтво про розірвання шлюбу?

Завдання 5

Чоловік та дружина після двох років шлюбу вирішили розлучитися, у зв'язку з численними зрадами чоловіка. Вони подали заяву до Державного органу реєстрації актів цивільного стану про розірвання шлюбу. Справу до розгляду було призначено через 23 дні з моменту реєстрації.

Після подання заяви давній знайомий дружини запропонував їй вийти за нього заміж, на що вона дала згоду. Дізнавшись про майбутні плани дружини, чоловік попередив її, що одруження буде вважатися не дійсним, оскільки немає відповідної постанови органу реєстрації актів цивільного стану про розірвання шлюбу.

З якого моменту слід уважати припинення шлюбу в разі його розірвання? Якою, на вашу думку, буде правова оцінка намірів дружини?

Контрольні запитання для самостійного опрацювання

1. Проаналізуйте чинне сімейне законодавство України.
2. Визначте поняття та зміст шлюбного контракту.
3. Охарактеризуйте особисті немайнові права та обов'язки батьків.
4. Розкрийте майнові права та обов'язки батьків і дітей.
5. Визначте особливості регулювання сімейних відносин щодо іноземців.
6. Коли релігійний обряд шлюбу в Україні є підставою для виникнення у жінки та чоловіка прав та обов'язків подружжя?
7. Що таке "абсолютна та відносна заборона реєстрації шлюбу"?
8. У чому полягає значення державної реєстрації шлюбу?
9. Які права та обов'язки виникають у наречених у разі подання заяви?
10. Який порядок подання заяви про реєстрацію та реєстрації шлюбу у разі, якщо один з майбутнього подружжя знаходиться у місцях позбавлення волі?

11. У який спосіб визначається час та місце реєстрації шлюбу?
12. У який спосіб може бути припинений шлюб?
13. Коли шлюб може бути розірвано органом державної реєстрації актів цивільного стану?
14. За яких обставин розірвання шлюбу відбувається за рішенням суду?
15. Чи є наявність майнового спору обов'язковою умовою розірвання шлюбу у судовому порядку?

Теми індивідуальних завдань

1. Поняття і система сімейного права.
2. Загальні принципи та джерела правового регулювання сімейних відносин.
3. Наслідки недійсності шлюбу немайнового характеру.
4. Зміст шлюбного договору.
5. Здійснення подружжям права спільної сумісної власності.
6. Немайнові та майнові права й обов'язки подружжя, батьків і дітей.
7. Улаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

2. Методичні рекомендації до вирішення ситуаційних завдань

Формування у студентської молоді позитивних моральних якостей, поваги до закону та загальноприйнятих норм поведінки у суспільстві, позитивного ставлення до нормативно-правових актів як законодавчої бази держави є пріоритетним завданням у вивченні правових наук. Для задоволення інтересу студентів в орієнтуванні у сфері юриспруденції важливо починати з вивчення норм і юридичних ситуацій, близьких до конкретних ситуацій, що виникають у суспільному житті, і на цій базі формувати певні навички, переконання і установки поведінки. Найціннішим у процесі аналізу розв'язання правових ситуацій є те, що студенти мають можливість відстежити дію правових норм у конкретних юридичних ситуаціях, що, своєю чергою, формує в них усталене уявлення про право як ефективний регулятор суспільних відносин. Саме на прикладах вирішення юридичних завдань за допомогою нормативно-правових актів і відбувається

вивчення правових дисциплін шляхом активізації у студентів умінь і навичок щодо застосування здобутих знань на практиці.

У методичних рекомендаціях надаються алгоритми аналізу юридичних завдань – модельних ситуацій для формування навичок діяти відповідно до норм права у конкретних життєвих ситуаціях як один із методів формування правових компетентностей студентів під час вивчення дисципліни "Правознавство".

Крім юридичних завдань – модельних ситуацій, методичні вказівки містять завдання теоретичного характеру, вирішення рівнянь тощо. У рекомендаціях надано алгоритми їхнього вирішення.

Під час вирішення ситуаційних завдань пропонується обрати один із представлених алгоритмів:

Алгоритм № 1 передбачає проходження таких етапів:

1) аналіз ситуації й установлення всієї юридично значимої інформації, що міститься в ній (обставинами, які матимуть значення для вирішення завдання, як правило, є вік учасників правовідносин, розмір завданої шкоди, мотиви, якими керувалися учасники правовідносин, тощо).

Усі обставини, викладені в завданнях, приймаються (якщо інше спеціально не обумовлено в завданні) такими, що достовірно встановлені. Не намагайтеся домислювати певні обставини, які не зазначені в завданні;

2) установлення нормативних актів, які регулюють описані правовідносини, відповідних правових норм, що безпосередньо регулюють відносини в запропонованій ситуації;

3) ухвалення рішення – відповідь на поставлені запитання (визначення правомірності дій або правомірного шляху виходу з запропонованої ситуації, кваліфікація подій тощо) [2, с.4].

Алгоритм № 2 передбачає аналіз правової ситуації за такою схемою:

Факти. Що відбулося? Хто є учасниками ситуації? Що ми про них знаємо? Які факти є важливими? Які є другорядними?

Проблеми. Якими є інтереси сторін? У чому полягає конфлікт? Яке питання необхідно вирішити для розв'язання ситуації? Якими нормами закону регулюється ситуація?

Аргументи. Якими є ваші аргументи (зокрема положення законодавства) на захист інтересів кожної зі сторін ситуації?

Рішення. Хто має вирішувати ситуацію? Яким може бути рішення щодо цієї ситуації? Чому ви так думаєте? Якими можуть бути його наслідки? Які ще способи розв'язання ситуації ви можете запропонувати її учасникам?"

Отже, аналіз і розв'язання правових ситуацій у процесі вивчення правознавства спонукає студентів до засвоєння теоретичного правознавчого матеріалу на якісно вищому рівні; дає можливість виявляти прогалини у знаннях; розвиває логіку та критичне мислення; формує предметні правові вміння.

Навчання правознавства зі спрямуванням на формування правових ціннісних орієнтацій студента потребує розв'язання на теоретичному та практичному рівнях низки проблем: наукового обґрунтування, розроблення й апробації відповідних додаткових елементів змісту предмета, визначення способів поєднання можливостей ціннісного змісту "Правознавства" з необхідними новими методами та формами організації навчання на конкретних заняттях, їхнього ефективного впровадження у практику.

Отже, застосування знань, умінь і навичок у вирішенні ситуаційних завдань сприяє якісному засвоєнню навчального матеріалу, адже знання, необхідні у повсякденному житті, є найціннішими. Використання інтерактивних та інших методів роботи під час розв'язання ситуаційних завдань формують комунікативні навички, аналітичне та критичне мислення, сприяють формуванню активної життєвої позиції, самостійному і відповідальному вибору способу поведінки та дій.

Приклади вирішення завдань

Завдання 1

Ваш однокурсник Сергій пояснює походження держави природним ходом суспільного розвитку, закономірним поєднанням людських спільнот від сім'ї до більш значних структур (сім'я – рід – плем'я – держава). Однокурсниця Катерина вважає, що держава виникла тому, що людська психіка має особливі властивості – потребу підкорятися волі сильнішого, розумнішого. До того ж у людей існує психологічна потреба жити в організованому суспільстві.

Що можна сказати про погляди Сергія та Катерини? Який ваш погляд на походження держави?

Вирішення. Для визначення елементів норми права необхідно уважно прочитати теоретичні положення. Згадуємо теорії походження держави: патріархальна (ототожнення державної та сімейної влади), теологічна (внаслідок божественної волі), договірна (створення держави внаслідок

суспільного договору людей і правителя), теорія насильства (захоплення територій), органічна (держава як наслідок еволюції природи), матеріалістична / марксистська / класова (економічний розвиток призвів до розшарування суспільства, що призвело до появи держави), психологічна (держава виникає як результат розвитку людської психіки) тощо.

Переходимо до аналізу умов завдання. Сергій є прихильником патріархальної теорії, а Катерина – психологічної теорії.

Усі теорії походження держави, крім теологічної, є науковими. Кожна з теорій виникла на певному історичному етапі становлення державності та зумовлювалася рівнем розвитку суспільства. Кожна теорія має раціональне зерно, тому завдання студента полягає у висвітленні *власного обґрунтованого* погляду на походження держави.

Завдання 2

Здійсніть комплексний аналіз правової норми, визначте елементи структури правової норми:

1) *Стаття 114 Кримінального кодексу України (ч. 1)*. Передача або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам відомостей, що становлять державну таємницю, якщо ці дії вчинені іноземцем або особою без громадянства, – караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої;

2) *Стаття 109 Сімейного кодексу України (ч. 1)*. Подружжя, яке має дітей, має право подати до суду заяву про розірвання шлюбу разом із письмовим договором про те, з ким із них будуть проживати діти, яку участь у забезпеченні умов їхнього життя буде брати той з батьків, хто буде проживати окремо, а також про умови здійснення ним права на особисте виховання дітей.

Вирішення. Для визначення елементів норми права необхідно уважно прочитати теоретичні положення. Структурними *елементами норми права* традиційно є гіпотеза, диспозиція та санкція. Гіпотеза містить умови, за яких норма підлягає застосуванню; у диспозиції викладається власне правило поведінки, а у санкції зазначені наслідки порушення цього правила. *Гіпотеза* – це частина норми права, яка вказує на життєві обставини, за наявності та/або відсутності яких діє норма – реалізується правило поведінки (диспозиція). *Диспозиція* – це частина норми права, яка вказує правило поведінки: права, обов'язки чи варіант

поведінки, який необхідно обрати у разі настання обставин, передбачених гіпотезою. Диспозиція може описувати дозволену (можливу), необхідну (обов'язкову) чи заборонену поведінку. *Санкція* – це частина норми права, яка встановлює заходи юридичного впливу, що можуть бути застосовані до суб'єктів, які не додержуються або порушують її диспозицію.

Переходимо до аналізу норм, запропонованих у завданні.

1. Передача або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам відомостей, що становлять державну таємницю, якщо ці дії вчинені іноземцем або особою без громадянства, вони караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

Частина норми "Передача або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам відомостей, що становлять державну таємницю" є диспозицією (міститься варіант негативної поведінки особи).

Частина норми "якщо ці дії вчинені іноземцем або особою без громадянства" – гіпотеза (зазначена умова дії норми).

Частина норми "караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої" – це санкція (вказані несприятливі наслідки – заходи впливу).

2. Подружжя, яке має дітей, має право подати до суду заяву про розірвання шлюбу разом із письмовим договором про те, з ким із них будуть проживати діти, яку участь у забезпеченні умов їхнього життя буде брати той з батьків, хто буде проживати окремо, а також про умови здійснення ним права на особисте виховання дітей.

Частина норми "Подружжя ... має право подати до суду заяву про розірвання шлюбу разом із письмовим договором про те, з ким із них будуть проживати діти, яку участь у забезпеченні умов їхнього життя буде брати той з батьків, хто буде проживати окремо, а також про умови здійснення ним права на особисте виховання дітей" – диспозиція (вказано права подружжя). Частина норми "яке має дітей" – гіпотеза (зазначена умова дії норми).

Завдання 3

Встановіть, з яких міжнародних нормативно-правових актів у галузі захисту прав людини наведено далі положення, та вкажіть номери статей Конституції України, які відображають аналогічний зміст.

Завдання виконується письмово у формі таблиці:

а) право на життя є невід'ємне право кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя;

б) нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню;

в) ніхто не може бути засуджений за злочин на підставі вчинення будь-якого діяння або за бездіяльність, які під час їхнього вчинення не становили злочину за національними законами або за міжнародним правом;

г) право кожної людини на соціальне забезпечення, включно з соціальним страхуванням;

ґ) кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено згідно із законом;

д) будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що є підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, має бути заборонений законом;

е) ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання;

є) нікому не може бути відмовлено у праві на освіту;

ж) право на страйки за умови його здійснення відповідно до законів кожної країни.

Вирішення. Для правильного вирішення завдання необхідно встановити галузеву належність правовідносин, про які йдеться у завданні, та віднайти нормативно-правові акти, якими регулюються певні відносини.

Завдання стосується пошуку джерел – нормативно-правових актів, якими регулюються питання (у нашому випадку – прав і свобод людини та громадянина).

Необхідно знайти міжнародно-правові акти у галузі захисту прав людини.

Зокрема, серед таких міжнародно-правових актів, що містять міжнародно-правові стандарти у галузі прав людини, слід зазначити такі: загальна декларація прав людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права.

Текст міжнародно-правових актів і Конституції України необхідно відкривати на офіційному сайті Верховної Ради України – <https://www.rada.gov.ua/>, а саме у розділі "Законодавство" – <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

У тексті нормативно-правового акту шукаємо необхідну норму, потім вносимо до таблиці назву акту та номер статті, що містить відповідне положення. Потім відкриваємо текст Конституції України (розділ II) та в іншу колонку вносимо номер статті Конституції, де закріплено відповідну норму.

Положення	Міжнародно-нормативно-правові акти	Номери статей Конституції України, які відображають аналогічний зміст
1	2	3
Право на життя є невід'ємне право кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя	Загальна декларація прав людини (ст. 3), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 1), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 6)	Ст. 27 Конституції України
Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню	Загальна декларація прав людини (ст. 5), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 2), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 3), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 7)	Ст. 28 Конституції України
Ніхто не може бути засуджений за злочин на підставі вчинення будь-якого діяння або за бездіяльність, які під час їхнього вчинення не становили злочину за національними законами або за міжнародним правом	Загальна декларація прав людини (ст. 11), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 7), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 15)	Ст. 58 Конституції України
Право кожної людини на соціальне забезпечення, включно з соціальним страхуванням	Загальна декларація прав людини (ст. 22), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (ст. 9)	Ст. ст. 46 – 49 Конституції України

1	2	3
Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено згідно з законом	Загальна декларація прав людини (ст. 11), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ч. 2 ст. 6), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ч. 2 ст. 14)	Ст. 62 Конституції України
Будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що є підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, має бути заборонений законом	Загальна декларація прав людини (ст. 7) – право на захист від дискримінації, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 14) – заборона дискримінації, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 20)	Ст. 24 Конституції України
Ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання	Загальна декларація прав людини (ст. 9), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 5), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 9)	Ст. 29 Конституції України
Нікому не може бути відмовлено у праві на освіту	Загальна декларація прав людини (ст. 26), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 2), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (ст. 13)	Ст. 53 Конституції України
Право на страйки за умови його здійснення відповідно до законів кожної країни	Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (ст.8)	Ст. 44 Конституції України

Завдання 4

Вирішіть юридичне рівняння користуючись наведеними нижче позначеннями букв для отримання строку з дня оприлюднення електронної петиції, який встановлений для збору необхідної кількості підписів на її підтримку:

$$\frac{(a + b + c) - d}{x - (y + z)},$$

де a – строк, протягом якого суд перевіряє обґрунтованість застосування уповноваженим органом тримання особи під вартою як тимчасового запобіжного заходу;

b – вік, з досягненням якого особа спільно з іншими особами може бути засновником релігійної громади;

c – строк, протягом якого орган державної влади повертає заявнику звернення, яке оформлене з порушенням вимог чинного законодавства;

d – строк, не пізніше якого здійснюється розгляд електронної петиції з дня оприлюднення інформації про початок її розгляду;

x – строк, який не може перевищувати загальний термін вирішення питань, порушених громадянином у зверненні;

y – строк, протягом якого орган державної влади направляє отримане звернення громадянина за підвідомчістю іншому органу публічної влади;

z – мінімальна кількість громадян, необхідна для одержання релігійною громадою правоздатності юридичної особи.

Вирішення. Для правильного вирішення завдання необхідно встановити галузеву належність правовідносин, про які йдеться у завданні, та віднайти нормативно-правові акти, якими регулюються певні відносини.

У цьому завданні мова йде про конституційно-правові відносини, та для розв'язання завдання слід використати Конституцію і Закони України "Про звернення громадян" та "Про свободу совісті та релігійні організації".

Текст законів необхідно відкривати на офіційному сайті Верховної Ради України – <https://www.rada.gov.ua/>, а саме у розділі "Законодавство" – <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

Перше питання: а – строк, протягом якого суд перевіряє обґрунтованість застосування уповноваженим органом тримання особи під вартою як тимчасового запобіжного заходу.

Регулювання цього питання здійснюється Конституцією, а саме ст. 29 ч. 2: "У разі нагальної необхідності запобігти злочинів чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом *сімдесяти двох годин* з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою".

Отже, а = 72.

Друге питання: b – вік, з досягненням якого особа спільно з іншими особами може бути засновником релігійної громади.

Це питання регламентується Законом України "Про свободу совісті та релігійні організації", а саме ст. 14 ч. 1: "Для реєстрації статуту (положення) релігійної громади громадяни в кількості не менше десяти осіб, які утворили її і досягли *18-річного віку*, подають заяву та статут (положення) на реєстрацію до обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, а в Автономній Республіці Крим – до Ради міністрів Автономної Республіки Крим".

Отже, b = 18.

Третє питання: с – строк, протягом якого орган державної влади повертає заявнику звернення, яке оформлене з порушенням вимог чинного законодавства.

Це питання регулюється Законом України "Про звернення громадян", а саме ст. 5 ч. 8: "Звернення, оформлене без дотримання зазначених вимог, повертається заявнику з відповідними роз'ясненнями не пізніше як через *десять днів* від дня його надходження, крім випадків, передбачених ч. 1 ст. 7 цього Закону".

Отже, с = 10.

Четверте питання: d – строк, не пізніше якого здійснюється розгляд електронної петиції з дня оприлюднення інформації про початок її розгляду.

Це питання також регламентується Законом України "Про звернення громадян", а саме ст. 23-1 ч. 15: "Розгляд електронної петиції здійснюється невідкладно, але не пізніше *десяти робочих днів* з дня оприлюднення інформації про початок її розгляду".

Отже, d = 10.

П'яте питання: x – строк, який не може перевищувати загальний термін вирішення питань, порушених громадянином у зверненні.

Це питання регулюється Законом України "Про звернення громадян", а саме ст. 20: "Загальний термін вирішення питань, порушених у зверненні, не може перевищувати *сорока п'яти днів*".

Отже, $x = 45$.

Шосте питання: y – строк, протягом якого орган державної влади направляє отримане звернення громадянина за підвідомчістю іншому органу публічної влади.

Це питання регламентується Законом України "Про звернення громадян", а саме ст. 7 ч. 3: "Якщо питання, порушені в одержаному органом державної влади, місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, об'єднаннями громадян або посадовими особами зверненні, не входять до їх повноважень, воно в термін не більше *п'яти днів* пересилається ними за належністю відповідному органу чи посадовій особі, про що повідомляється громадянину, який подав звернення.

Отже, $y = 5$.

І останнє сьоме питання: z – мінімальна кількість громадян, необхідна для одержання релігійною громадою правоздатності юридичної особи.

Це питання регулюється Законом України "Про свободу совісті та релігійні організації", а саме ст. 14 ч. 1: "Для реєстрації статуту (положення) релігійної громади громадяни в кількості не менше *десяти осіб*, які утворили її та досягли 18-річного віку, подають заяву та статут (положення) на реєстрацію до обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, а в Автономній Республіці Крим – до Ради міністрів Автономної Республіки Крим".

Отже, $z = 10$.

Перевіряємо правильність вирішення завдання та підставляємо знайдені результати до формули:

$$\frac{(a+b+c)-d}{x-(y+z)} = \frac{(72+18+10)-10}{45-(5+10)} = \frac{90}{30} = 3$$

Перевіряємо правильність вирішення рівняння та шукаємо відповідь щодо строку розгляду електронної петиції у законі. Це питання регламентується Законом України "Про звернення громадян", а саме ст. 23-1 ч. 11:

"Електронна петиція, адресована відповідно до Президента України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України, розглядається у порядку, встановленому цією статтею, за умови збору на її підтримку не менш як 25 000 підписів громадян протягом не більше *трьох місяців* з дня оприлюднення петиції.

Отже, ми переконалися, що рівняння вирішено вірно.

Завдання 5

Із заявою про встановлення неповного робочого часу до директора підприємства звернувся Масленко, який своє прохання обґрунтував тим, що вільний час йому необхідний для написання книги. З відповідним проханням про встановлення неповного робочого часу звернулася також і Квасова, яка згідно з медичним висновком здійснює догляд за важкохворою сестрою, яка проживає разом із нею.

Директор підприємства відмовив у задоволенні прохань як Масленка, так і Квасової, зазначаючи, що колективний договір не передбачає можливості встановлення працівникам неповного робочого часу, тим більше, що це не відповідає інтересам підприємства.

Чи є рішення директора підприємства правомірним, чи ґрунтується його відмова на чинному трудовому законодавстві?

Вирішення. Для правильного вирішення завдання необхідно встановити галузеву належність правовідносин, про які йдеться у завданні, і віднайти нормативно-правові акти, якими регулюються певні відносини.

У цьому завданні мова йде про трудові відносини, і для розв'язання завдання слід використати Кодекс законів про працю України.

Текст законів необхідно відкривати на офіційному сайті Верховної Ради України – <https://www.rada.gov.ua/>, а саме у розділі "Законодавство" – <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

Положення щодо неповного робочого часу закріплені у ст. 56 КЗпП. Згідно з положеннями зазначеної статті: "За угодою між працівником і власником або уповноваженим ним органом може встановлюватись як при прийнятті на роботу, так і згодом неповний робочий день або неповний робочий тиждень.

На прохання вагітної жінки, жінки, яка має дитину віком до чотирнадцяти років або дитину-інваліда, в тому числі таку, що знаходиться під її опікуванням, або здійснює догляд за хворим членом сім'ї відповідно

до медичного висновку, власник або уповноважений ним орган зобов'язаний встановлювати їй неповний робочий день або неповний робочий тиждень. Оплата праці в цих випадках провадиться пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку. Робота на умовах неповного робочого часу не тягне за собою будь-яких обмежень обсягу трудових прав працівників".

Отже, рішення директора підприємства не ґрунтується на чинному трудовому законодавстві, а суперечить йому. Відсутність можливості встановлення працівникам неповного робочого часу в колективному договорі не є підставою для відмови вказаним працівникам у встановленні неповного робочого часу.

Так, прохання Квасової, згідно з зазначеного трудового законодавства, директор повинен задовольнити, оскільки вона згідно з медичним висновком здійснює догляд за важкохворою сестрою. Однак Масленку може бути відмовлено у встановленні неповного робочого часу, тому як в цьому випадку це питання вирішується за угодою між ним і директором підприємства, а директор вважає надання неповного робочого часу Масленку недоцільним.

Завдання 6

Легковий автомобіль, що належав малому підприємству "Мрія" зіткнувся з вантажним автомобілем, що належав товариству з обмеженою відповідальністю "Шарм".

Експертизою було встановлено, що ДТП трапилася з вини водія вантажівки. МП "Мрія" пред'явило претензію до ТОВ "Шарм" із проханням відшкодувати збитки, заподіяні внаслідок зіткнення автомобілів. ТОВ "Шарм" задовольнити претензію відмовилося, посилаючись на те, що аварія трапилася з вини водія, отже, до нього і слід висувати всі вимоги з цього приводу. МП звернулося з позовом до господарського суду.

1. Якими нормами законодавства регулюється цивільна відповідальність у разі ДТП?

2. Чи несе відповідальність водій ТОВ "Шарм"? Якщо несе – то яку?

3. Яке рішення має ухвалити господарський суд?

Вирішення. Для правильного вирішення завдання необхідно встановити галузеву належність правовідносин, про які йдеться у завданні, і віднайти нормативно-правові акти, якими регулюються певні відносини.

У цьому завданні мова йде про цивільно-правові відносини (частково про трудові), і для розв'язання завдання слід використати Цивільний кодекс України і Кодекс законів про працю.

Текст законів необхідно відкривати на офіційному сайті Верховної Ради України – <https://www.rada.gov.ua/>, а саме у розділі "Законодавство" – <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

Перше питання. Якими нормами законодавства регулюється цивільна відповідальність у разі ДТП?

Цивільна відповідальність у разі ДТП регулюється ст. 1187 ЦК України. Так, у ч. 1 ст. 1187 ЦК закріплено, що "джерелом підвищеної небезпеки є діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання, використанням, зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухо- і вогненебезпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак і собак бійцівських порід тощо, що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює, та інших осіб).

Частина 2 ст. 1187 ЦК визначає зміст цивільно-правової відповідальності у разі її спричинення джерелом підвищеної небезпеки (внаслідок використання транспортного засобу): "Шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки, відшкодовується особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку".

Друге питання. Чи несе відповідальність водій ТОВ "Шарм"? Якщо несе – то яку?

Як вже зазначалося, згідно з ч. 2 ст. 1187 ЦК визначає зміст цивільно-правової відповідальності у разі її спричинення джерелом підвищеної небезпеки (внаслідок використання транспортного засобу): "Шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки, відшкодовується особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку".

Отже, за умовами завдання за спричинену шкоду відповідальність несе ТОВ "Шарм" як власник автомобіля.

Як загальну норму можна використовувати і ст. 1172 ЦК (ч. 1): "Юридична або фізична особа відшкодовує шкоду, завдану їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків".

Однак під час застосування норм пріоритет надається спеціальній нормі, якою за умовами завдання є ст. 1187 ЦК.

Проте ст. 1191 ЦК (ч. 1) передбачає, що "особа, яка відшкодувала шкоду, завдану іншою особою, має право зворотної вимоги (регресу) до винної особи у розмірі виплаченого відшкодування, якщо інший розмір не встановлений законом".

Отже, ТОВ "Шарм" має право регресної вимоги до водія щодо відшкодування спричинених збитків.

Оскільки водій знаходиться у трудових відносинах з ТОВ "Шарм", то він несе відповідальність у порядку регресу за трудовим законодавством. Необхідно подивитися норми Кодексу Законів про працю України, а саме ст. 130 КЗпП: "Працівники несуть матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації внаслідок порушення покладених на них трудових обов'язків".

Третє питання. Яке рішення має ухвалити господарський суд?

З огляду на викладене, суд має стягнути спричинену шкоду з ТОВ "Шарм" як власника транспортного засобу на підставі ч. 2 ст. 1187 ЦК і з водія у порядку регресу на підставі ст. 1191 ЦК та ст. 130 КЗпП (розмір відповідальності водія необхідно визначати на підставі положень КЗпП та умов трудового договору).

Завдання 7

На загальних зборах акціонерного товариства була сформована наглядова рада у строк, передбачений статутом АТ. Проте група акціонерів оскаржила в суді рішення загальних зборів АТ, оскільки частина членів наглядової ради не є акціонерами, а один з акціонерів (юридична особа) уповноважила свого працівника за довіреністю здійснювати повноваження в наглядовій раді.

1. Який порядок формування органів управління АТ?
2. Який статус наглядової ради АТ? Чи є вона органом управління?
3. Хто має право входити до складу наглядової ради? Чи можуть особи, які не є акціонерами, та юридичні особи – акціонери входити до наглядової ради АТ?

Вирішення. Для правильного вирішення завдання необхідно встановити галузеву належність правовідносин, про які йдеться у завданні, та віднайти нормативно-правові акти, якими регулюються певні відносини.

У цьому завданні мова йде про цивільно-правові та господарсько-правові відносини, і для розв'язання завдання слід використати Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Закони України "Про господарські товариства", "Про акціонерні товариства".

Текст законів необхідно відкривати на офіційному сайті Верховної Ради України – <https://www.rada.gov.ua/>, а саме у розділі "Законодавство" – <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

Перше питання. Який порядок формування органів управління АТ?

Органами управління АТ є:

1. Загальні збори:

вищим органом акціонерного товариства є загальні збори акціонерів. У загальних зборах мають право брати участь усі його акціонери незалежно від кількості та виду акцій, які їм належать (ч. 1 ст. 159 ЦК);

вищим органом акціонерного товариства є загальні збори товариства. У загальних зборах мають право брати участь усі акціонери, незалежно від кількості та виду акцій, власниками яких вони є (ч. 1 ст. 41 Закону України "Про господарські товариства");

у загальних зборах акціонерного товариства можуть брати участь особи, включені до переліку акціонерів, які мають право на таку участь, або їхні представники (ч. 1 ст. 34 Закону України "Про акціонерні товариства").

Отже, загальні збори формуються з числа акціонерів.

2. Виконавчий орган:

до виключної компетенції загальних зборів акціонерів належить утворення та ліквідація наглядової ради та інших органів товариства, обрання та відкликання членів наглядової ради (п. 2 ч. 2 ст. 159 ЦК);

до компетенції загальних зборів належить утворення та відкликання виконавчого й інших органів товариства (п. г ч. 5 ст. 41 Закону України "Про господарські товариства");

до виключної компетенції наглядової ради належить обрання та припинення повноважень голови і членів виконавчого органу (п. 8 ч. 2 ст. 52 Закону України "Про акціонерні товариства").

Отже, у заданому випадку спостерігається колізія: ЦК (ст. 159) і Закон України "Про господарські товариства" (ст. 41) передбачають, що виконавчий орган формується загальними зборами акціонерів, проте Закон України "Про акціонерні товариства" (ст. 52) вкрає, що формування виконавчого органу є компетенцією наглядової ради.

Отже, статутом АТ має бути чітко передбачено, хто формує виконавчий орган (спеціальною нормою є Закон України "Про акціонерні товариства", однак у статуті можуть бути закріплені положення ЦК і Закону України "Про господарські товариства").

3. Наглядова рада:

до виключної компетенції загальних зборів акціонерів належить утворення та ліквідація наглядової ради та інших органів товариства, обрання та відкликання членів наглядової ради (п. 2 ч. 2 ст. 159 ЦК);

до компетенції загальних зборів належить обрання і відкликання членів наглядової ради (п. 3 ч. 5 ст. 41 Закону України "Про господарські товариства");

до виключної компетенції загальних зборів належить обрання членів наглядової ради (п. 17 ч. 2 ст. 33 Закону України "Про акціонерні товариства").

Отже, наглядова рада обирається загальними зборами акціонерів.

4. Може створюватися ревізійна комісія:

до виключної компетенції загальних зборів акціонерів належить утворення та ліквідація наглядової ради та інших органів товариства, обрання та відкликання членів наглядової ради (п. 2 ч. 2 ст. 159 ЦК);

до компетенції загальних зборів належить утворення та відкликання виконавчого й інших органів товариства (п. 4 ч. 5 ст. 41 Закону України "Про господарські товариства");

до виключної компетенції загальних зборів належить обрання членів ревізійної комісії (ревізора) (п. 17 ч. 2 ст. 33 Закону України "Про акціонерні товариства").

Отже, у разі утворення ревізійної комісії, вона обирається загальними зборами акціонерів.

Друге питання. Який статус наглядової ради АТ? Чи є вона органом управління?

Згідно з ч. 1 ст. 160 ЦК "в акціонерному товаристві може бути створена наглядова рада акціонерного товариства, яка здійснює контроль за діяльністю його виконавчого органу та захист прав акціонерів товариства". В акціонерному товаристві з акціонерів може створюватися наглядова рада акціонерного товариства, яка представляє інтереси акціонерів у період між проведенням загальних зборів і в межах компетенції, визначеної статутом, контролює та регулює діяльність виконавчого органу (ч. 1 ст. 46 Закону України "Про господарські товариства"). Наглядова рада акціонерного товариства є колегіальним органом, що здійснює захист

прав акціонерів товариства та в межах компетенції, визначеної статутом і цим Законом, здійснює управління акціонерним товариством, а також контролює та регулює діяльність виконавчого органу (ч. 1 ст. 51 Закону України "Про акціонерні товариства").

Отже, наглядова рада є органом управління. Вона здійснює захист прав акціонерів товариства, в межах компетенції, визначеної статутом і Законом України "Про акціонерні товариства", управління акціонерним товариством, а також контролює та регулює діяльність виконавчого органу. Крім того, ч. 1 ст. 23 Закону України "Про господарські товариства" також передбачає, що "посадовими особами органів управління товариства є фізичні особи – голова та члени виконавчого органу, ревізійної комісії, ревізор товариства, а також голова та члени іншого органу товариства, наділені повноваженнями з управління товариством, якщо утворення такого органу передбачено установчими документами товариства".

Третє питання. Хто має право входити до складу наглядової ради? Чи можуть особи, які не є акціонерами, та юридичні особи – акціонери входити до наглядової ради АТ?

Члени наглядової ради акціонерного товариства обираються акціонерами під час проведення загальних зборів товариства на строк не більший ніж три роки (ч. 1 ст. 53 Закону України "Про акціонерні товариства"). Членом наглядової ради акціонерного товариства може бути лише фізична особа. Член наглядової ради не може бути одночасно членом виконавчого органу та/або членом ревізійної комісії (ревізором) цього товариства (ч. 2 ст. 53 Закону України "Про акціонерні товариства"). До складу наглядової ради обираються акціонери або особи, які представляють їхні інтереси та/або незалежні директори (ч. 3 ст. 53 Закону України "Про акціонерні товариства").

Отже, особи, які не є акціонерами та юридичні особи – акціонери, які мають право входити до наглядової ради.

3. Тестові завдання для самоперевірки

1. Укажіть, які з наведених ознак є ознаками держави:

- а) територія;
- б) наявність державних символів;
- в) суверенітет;
- г) наявність парламенту;

- д) механізм держави;
- е) система податків;
- є) наявність ринкової економіки.

2. Порядок здійснення державної влади певними способами, засобами й методами називають:

- а) формою держави;
- б) формою державного правління;
- в) формою державного устрою;
- г) політичним режимом.

3. Форма державного правління – це:

- а) порядок поділу території держави на певні складові частини та співвідношення між ними;
- б) порядок утворення й організації вищих органів державної влади;
- в) порядок здійснення державної влади певними способами, засобами та методами;
- г) порядок, спосіб організації та здійснення державної влади в країні.

4. За формою правління Україна є:

- а) парламентська республіка;
- б) змішана республіка;
- в) президентська республіка;
- г) парламентська монархія.

5. Функції держави – це:

- а) соціальне призначення держави;
- б) напрями діяльності держави;
- в) діяльність політичних партій;
- г) система прав та обов'язків державних органів і організацій.

6. Систему пов'язаних між собою об'єднаних загальними принципами і цілями державних органів, які наділені владними повноваженнями та матеріально-технічними засобами щодо здійснення завдань і функцій держави називають:

- а) політичною системою;
- б) державним апаратом;

- в) системою органів виконавчої влади;
- г) механізм держави.

7. До основних ознак права в його позитивному (нормативному) розумінні можна віднести такі:

- а) систему правових норм;
- б) правило поведінки загального характеру;
- в) установлюються, санкціонуються, гарантуються та забезпечуються державою та її органами;
- г) не завжди мають точно визначені межі дії.

8. До загальносоціальних функцій права належать:

- а) інформаційна, орієнтаційна, охоронна, регулятивна;
- б) інформаційна, орієнтаційна, виховна;
- в) орієнтаційна, охоронна, регулятивна;
- г) охоронна, регулятивна.

9. Юридичний документ, прийнятий компетентним органом державної влади називають:

- а) правовим прецедентом;
- б) нормативно-правовим актом;
- в) договором;
- г) правовим звичаєм.

10. Які з наведених визначень характеризують закон:

- а) санкціоноване державою звичайне правило поведінки загального характеру;
- б) офіційний документ, прийнятий в особливому порядку органом законодавчої влади або референдумом;
- в) обов'язкові правила поведінки загального характеру, що встановлені за домовленістю та згодою двох чи більше суб'єктів і забезпечуються державою;
- г) правовий документ, що має вищу юридичну силу та регулює найбільш важливі суспільні відносини.

11. Правова норма складається з таких структурних елементів:

- а) гіпотеза;
- б) вступ;

- в) диспозиція;
- г) основна частина;
- д) санкція;
- е) висновок.

12. Правовідносини – це:

- а) урегульовані нормами права суспільні відносини, учасники яких виступають як носії суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, що забезпечуються державою;
- б) загальні правила поведінки людей у суспільстві, що зумовлені об'єктивними закономірностями. Вони є результатом свідомо-вольової діяльності певної частини чи всього суспільства і забезпечуються різноманітними засобами соціального впливу;
- в) сукупність правових знань, емоцій і настанов конкретного суб'єкта відносно чинного чи бажаного права.

13. Правосуб'єктність фізичних осіб складається з:

- а) правоздатності, дієздатності;
- б) правоздатності, дієздатності, деліктоздатності;
- в) правоздатності, деліктоздатності, тестаментоздатності;
- г) прав, свобод.

14. Правопорушення характеризуються ознаками:

- а) суспільна шкідливість або небезпечність діяння;
- б) протиправність і винність діяння;
- в) об'єктивність і суб'єктивність діяння;
- г) караність;
- д) деліктоздатність суб'єкта правопорушення.

15. Ознаками юридичної відповідальності є:

- а) державно-правовий примус;
- б) негативна реакція на держави на правопорушення та суб'єкта, винного в його скоєнні;
- в) негативна реакція суспільства та суб'єкта проти якого скоєно злочин на правопорушення;
- г) обов'язок правопорушника витерпіти несприятливі наслідки за його протиправну поведінку.

16. Коли і ким була прийнята Конституція України:

- а) Всеукраїнським референдумом – 1 грудня 1991 року;
- б) Конституційною комісією – 24 серпня 1991 року;
- в) Президентом України – 8 червня 1995 року;
- г) спільним рішенням Верховної Ради і Президента України – 27 червня 1996 року;
- д) Верховною Радою України – 28 червня 1996 року?

17. Конституція України має найвищу юридичну силу. Це означає:

- а) її може бути змінено вищим органом законодавчої влади за погодженням з Президентом України;
- б) її може бути змінено винятково референдумом;
- в) всі нормативні акти держави повинні відповідати Конституції;
- г) порушення Конституції включає підвищену відповідальність;
- д) всі варіанти правильні.

18. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Це означає:

- а) її може бути змінено вищим органом законодавчої влади за погодженням з Президентом України;
- б) її може бути змінено винятково референдумом;
- в) усі нормативні акти держави мають відповідати Конституції;
- г) застосування норм Конституції не потребує наявності спеціального закону, що деталізує цю норму;
- д) всі варіанти правильні.

19. Політичні права та свободи громадян України:

- а) право на працю;
- б) право підприємницьку діяльність;
- в) право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації;
- г) право брати участь в управлінні державними справами;
- д) право на страйк;
- е) право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації;
- є) право на житло.

20. Особисті (громадянські) права, свободи людини та громадянина:

- а) право на вільний розвиток особистості;
- б) право на життя;

- в) право брати участь в управлінні державними справами;
- г) право на повагу людської гідності;
- д) право на свободу та особисту недоторканість;
- е) недоторканість житла;
- є) право на житло;
- ж) таємниця листування, телефонні розмови, телеграфну та іншу кореспонденцію;
- з) право збиратися мирно, без зброї та проводити збори, мітинги, походи і демонстрації;
- и) свобода пересування, вільний вибір місця проживання.

21. Соціальні права:

- а) право на працю;
- б) право на вільний розвиток особистості;
- в) право на страйк;
- г) право на відпочинок;
- д) право на життя;
- е) право власності;
- є) право на соціальний захист;
- ж) право на житло;
- з) право на достатній життєвий рівень;
- и) право на охорону здоров'я, медичну допомогу і медичне страхування.

22. Культурні права та свободи:

- а) право на освіту;
- б) право на життя;
- в) право на свободу творчості;
- г) право на повагу людської гідності;
- д) право на свободу й особисту недоторканість;
- е) право на результати інтелектуальної та творчої діяльності.

23. Єдиним джерелом державної влади в Україні є:

- а) Верховна Рада України;
- б) Кабінет Міністрів України;
- в) Президент України;
- г) Народ України.

24. Укажіть вік отримання "права голосу" (право обирати представників у представницькі органи влади та місцевого самоврядування):

- а) 21 рік;
- б) 16 років;
- в) 18 років;
- г) 14 років.

25. Визначте умови, які відповідають Закону України "Про громадянство України", необхідні для отримання громадянства України іноземцями:

- а) відмова від іноземного громадянства;
- б) знання та володіння українською мовою для вільного спілкування;
- в) наявність законних джерел існування;
- г) знання та виконання Конституції України;
- д) усі вище перелічені умови.

26. Оберіть поняття, що визначає належність до певної держави:

- а) людина;
- б) громадянин;
- в) особистість;
- г) державний службовець;
- д) підданий.

27. Оберіть правильний варіант відповіді:

- а) в Україні існує єдине громадянство;
- б) Україна не визнає подвійного громадянства у будь-якому випадку;
- в) Україна визнає подвійне громадянство, якщо його визнає країна другого громадянства;
- г) Україна визнає подвійне громадянство лише на підставі двосторонніх міждержавних договорів.

28. Права та свободи людини громадянина, закріплені Конституцією України:

- а) є вичерпними;
- б) можуть бути відчужені особою за її бажанням;
- в) належать кожній особі;
- г) можуть бути звужені за змістом і обсягом.

29. Основними організаційними формами роботи Верховної Ради України є:

- а) сесії та засідання;
- б) семестри та канікули;
- в) сесії та практика;
- г) засідання і канікули.

30. Парламентський контроль за дотриманням конституційних прав і свобод людини та громадянина і захист прав кожного на території України здійснює:

- а) Президент України;
- б) Прем'єр-міністр України;
- в) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- г) Народний депутат України.

31. Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України мають:

- а) народні депутати України, Президент України, Кабінет Міністрів України;
- б) народні депутати України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Верховний Суд України;
- в) народні депутати України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України;
- г) народні депутати України, Президент України.

32. Хто вирішує питання про усунення Президента України з посади в порядку імпічменту:

- а) Верховна Рада України;
- б) народ;
- в) Кабінет Міністрів України;
- г) спеціальна слідча комісія?

33. На який строк обирається Президент України:

- а) 5 років;
- б) 4 роки;
- в) 3 роки;
- г) 6 років?

34. На який строк обирається Верховна Рада України:

- а) 5 років;
- б) 4 роки;
- в) 3 роки;
- г) 6 років?

35. Який статус відповідно до Конституції України має Президент України:

- а) найвищої посадової особи в державі;
- б) глави держави та виконавчої влади;
- в) глави держави;
- г) глави виконавчої влади?

36. Рішення про ініціювання усунення Президента в порядку імпічменту приймається Верховною Радою України не менш як:

- а) 2/3 від її конституційного складу;
- б) 3/4 від її конституційного складу;
- в) 50 % + 1 від її конституційного складу;
- г) 1/2 від конституційного складу.

37. Які акти ухвалює Кабінет Міністрів України:

- а) укази та розпорядження;
- б) постанови та розпорядження;
- в) інструкції й укази;
- г) постанови й інструкції?

38. Вищим органом в системі виконавчої влади є:

- а) Президент України;
- б) Прем'єр-міністр України;
- в) Кабінет Міністрів України;
- г) Верховна Рада України.

39. Які акти ухвалює Президент України:

- а) укази і розпорядження;
- б) постанови і розпорядження;
- в) інструкції та укази;
- г) постанови та інструкції?

40. Судова влада функціонує на засадах:

- а) незалежності;
- б) самостійності;
- в) підкореності;
- г) підзаконності.

41. Самостійність судової влади означає:

- а) суди нікому не підзвітні і мають для здійснення судових функцій усі необхідні повноваження, які зазначені в законах;
- б) судові рішення потребують попередньої згоди чи затвердження будь-якої посадової особи чи державного органу;
- в) вирок, рішення, постанова чи ухвала суду, які набрали законної сили є обов'язковими для адресатів, мають для них силу закону та є обов'язковими для виконання на території України.

42. До повноважень Конституційного Суду України віднесено ухвалення рішень і надання висновків щодо:

- а) конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- б) відповідності Конституції України законам інших держав або тих міжнародних договорів, які імплантовані в національне законодавство;
- в) додержання конституційної процедури розслідування та розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах визначених ст. 111 та 151 Конституції України;
- г) офіційного тлумачення Конституції та законів України.

43. Конституційний Суд України складається з:

- а) 16 суддів;
- б) 18 суддів;
- в) 20 суддів;
- г) 10 суддів.

44. Систему місцевих судів складають:

- а) районні (міські), районні в місті та міськрайонні суди;
- б) адміністративні суди;
- в) господарські суди;

- г) вищі суди;
- д) військові суди гарнізонів.

45. До повноважень місцевих судів належать:

- а) розгляд справ по першій інстанції, які віднесені процесуальним законом до його підсудності;
- б) розгляд кримінальних та цивільних справ, а також справ про адміністративні правопорушення;
- в) відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам ст. 157 і 158 Конституції України;
- г) розгляд господарських справ, що виникають із господарських правовідносин, а також інших справ, віднесених процесуальним законом до їхньої підсудності.

46. Апеляційними загальними судами є:

- а) апеляційні суди областей, апеляційні суди міст Києва та Севастополя;
- б) Апеляційний суд Автономної Республіки Крим; Апеляційний суд України;
- в) військові апеляційні суди регіонів та апеляційний суд Військово-морських Сил України;
- г) апеляційний суд в кримінальних і цивільних справах;
- д) господарські й адміністративні апеляційні суди.

47. Основними повноваження Верховного Суду є:

- а) розглядати в касаційному порядку рішення загальних судів у справах, віднесених до його підсудності процесуальним законом;
- б) переглядати в порядку повторної касації всі інші справи, розглянуті судами загальної юрисдикції в касаційному порядку;
- в) ведення та аналіз судової статистики, вивчення й узагальнення судової практики;
- г) вирішує питання, що впливають з міжнародних договорів України в межах своїх повноважень.

48. Визначте органи, які входять до державних правоохоронних органів:

- а) прокуратура;
- б) служба безпеки;

- в) органи внутрішніх справ;
- г) суд;
- д) органи, які здійснюють правозастосовчі або правоохоронні функції.

49. У забезпеченні конституційних свобод людини та громадянина на прокуратуру покладаються такі функції:

- а) підтримання державного обвинувачення в суді;
- б) захист державного суверенітету та територіальної цілісності;
- в) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом;
- г) нагляд за додержанням законів органами, що проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство.

50. Закон України "Про Службу безпеки України" закріплює такі завдання:

- а) захист державного суверенітету, конституційного ладу та територіальної цілісності України;
- б) забезпечення економічного, науково-технічного й оборотного потенціалу України;
- в) ведення митної статистики та забезпечення участі України в міжнародному співробітництві з питань митної справи;
- г) попередження, виявлення і припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства тероризму, корупції та організованої злочинності діяльності у сфері управління й економіки.

51. До системи органів внутрішніх справ України входять:

- а) органи поліції;
- б) органи досудового слідства;
- в) митні органи;
- г) внутрішні війська України.

52. Адвокати здійснюють такі види діяльності:

- а) дають консультації та роз'яснення з юридичних питань, усні та письмові довідки стосовно законодавства;
- б) складають заяви, скарги, та інші документи правового характеру;
- в) попереджають скоєння злочину фізичними особами;
- г) надають юридичну допомогу підприємствам, установам і організаціям.

53. До повноважень нотаріусів можна віднести:

- а) посвідчення заповітів і угод а також посвідчення дійсності підпису на документі, правильності копій документів та т. ін.;
- б) відкриває провадження у справі про порушення прав і свобод людини та громадянина;
- в) прийняття на збереження документів, цінних паперів та т. ін.

54. Які відносини є предметом трудового права:

- а) будь-які відносини, пов'язані з працею;
- б) тільки індивідуальні трудові відносини;
- в) індивідуальні й колективні трудові відносини?

55. Законодавство про працю регулює трудові відносини:

- а) тільки на державних підприємствах;
- б) між фізичною особою (роботодавцем) і працівником;
- в) усіх підприємств незалежно від форм власності, а також між фізичними особами – підприємцями та найманими працівниками.

56. Трудова правосуб'єктність настає з досягненням працівником:

- а) 16 років;
- б) 18 років;
- в) 21 року;
- г) 14 років.

57. Трудовий договір – це:

- а) угода між працівником і роботодавцем;
- б) домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків;
- в) нормативно-правовий акт який ухвалюється Кабінетом Міністрів та затверджується Президентом.

58. У якій формі укладається трудовий договір з роботодавцем – фізичною особою

- а) в усній формі;
- б) в письмовій формі;
- в) в будь-якій формі за угодою сторін;
- г) за допомогою конклюдентних дій?

59. *Загальний строк випробування становить:*

- а) не більше одного місяця;
- б) не більше трьох місяців;
- в) не більше шести місяців;
- г) не більше одного року.

60. *Суб'єктами трудових правовідносин є:*

- а) трудовий колектив;
- б) працівник;
- в) профспілка;
- г) власник підприємства, установи, організації;
- д) поліція;
- е) податкова служба;
- є) прокуратура.

61. *У який строк працівники мають бути попередженими про наступне звільнення:*

- а) не пізніше ніж за місяць;
- б) не пізніше ніж за тиждень;
- в) не пізніше ніж за два місяці;
- г) не пізніше ніж за три тижні?

62. *Чи допускається звільнення працівника з ініціативи власника або уповноваженого ним органу в період перебування працівника у відпустці:*

- а) не допускається взагалі;
- б) допускається;
- в) допускається у випадку повної ліквідації підприємства?

63. *До часу відпочинку належать:*

- а) прогул;
- б) вихідні дні;
- в) святкові та неробочі дні;
- г) невихід на роботу через хворобу.

64. *Назвіть види загальних дисциплінарних стягнень:*

- а) ув'язнення;
- б) штраф;

- в) догана;
- г) попередження;
- д) конфіскація майна;
- е) звільнення.

65. Індивідуальні трудові спори розглядаються:

- а) комісіями по трудових спорах;
- б) господарськими судами;
- в) місцевими судами;
- г) апеляційними судами.

66. Які з зазначених випадків не є підставами притягнення до повної матеріальної відповідальності:

- а) шкоди завдано працівником, який перебував у нетверезому стані;
- б) шкоди завдано не під час виконання трудових обов'язків;
- в) керівники підприємств та їхні заступники, керівники структурних підрозділів і їхні заступники не притягаються до відповідальності у разі заподіяння шкоди підприємству зайвими грошовими виплатами, неправильною постановкою обліку та зберігання матеріальних чи грошових цінностей, невжиттям необхідних заходів щодо запобігання простоям тощо;
- г) шкоди завдано нестачею, умисним знищенням або умисним зіпсуттям матеріалів, напівфабрикатів, виробів (продукції), зокрема й під час їхнього виготовлення, інструментів, вимірювальних приладів, спецодягу та інших предметів, виданих підприємством працівнику в користування?

67. У який строк працівник має право звернутись до суду у справі про звільнення:

- а) в тримісячний строк з дня, коли він дізнався або має дізнатися про своє звільнення;
- б) в місячний строк з дня вручення йому копії наказу або з дня видачі трудової книжки;
- в) необмежений строк?

68. Назвіть відносини, які регулює Цивільний кодекс України:

- а) особисті немайнові;
- б) соціально-економічні;

- в) майнові;
- г) господарські.

69. Правосуб'єктність складається з:

- а) правоздатності та дієздатності;
- б) дієздатності й угодоздатності;
- в) деліктоздатності та правоздатності;
- г) дієздатності та деліктоздатності.

70. Назвіть суб'єкти цивільно-правових відносин:

- а) фізична особа;
- б) юридична особа;
- в) держава;
- г) правильні всі відповіді.

71. Цивільна правоздатність – це:

- а) здатність мати цивільні права й обов'язки;
- б) здатність володіти, користуватися, розпоряджатися майном;
- в) здатність своїми діями набувати для себе цивільні права та самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки;
- г) здатність самостійно відповідати за свої вчинки.

72. Категорія "юридична особа" охоплює:

- а) підприємство;
- б) адвокат;
- в) організація;
- г) підприємець;
- д) установа;
- е) особа, що має юридичну освіту.

73. Суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи в таких випадках:

- а) якщо вона страждає на психічний розлад;
- б) якщо вона досягла дев'яносторічного віку;
- в) якщо вона зловживає спиртними напоями, чим ставить себе, свою сім'ю, осіб, що знаходяться на її утриманні, у важке матеріальне становище;
- г) якщо вона позбавлена волі за вчинення злочину.

74. Визначте об'єкти цивільно-правових відносин:

- а) результати інтелектуальної творчості;
- б) дії;
- в) події;
- г) особисті немайнові блага.

75. Визначте юридичні події:

- а) укладення договору;
- б) землетрус;
- в) рятування особою державного майна;
- г) повінь.

76. В Україні існують такі форми власності:

- а) приватна;
- б) особиста;
- в) державна;
- г) регіональна;
- д) комунальна;
- е) колективна;
- є) місцева.

77. Основним джерелом сімейного права України є:

- а) Цивільний Кодекс України;
- б) Конституція України;
- в) Закон України "Про освіту";
- г) Постанова Кабінету міністрів;
- д) Сімейний Кодекс України.

78. Об'єктами права спільної сумісної власності подружжя можуть бути:

а) предмети побуту; доходи внесені одним із подружжя до сімейного бюджету;

б) подарунки, отримані від батьків або друзів; майно, що перебуває у користуванні подружжя, але власник якого ще остаточно не визначений;

в) заробітна плата, пенсії, стипендії; майно, що набуто за час сумісного проживання без реєстрації шлюбних відносин; майно, отримане

у спадщину одним із подружжя до реєстрації шлюбу; речі, знайдені під час археологічних розкопок;

г) майно, що було отримане у спадщину одним із подружжя після реєстрації шлюбу; речі для професійних занять, придбані за час шлюбу.

79. Підставами припинення шлюбу слід вважати:

а) смерть одного з подружжя;

б) розірвання шлюбу або у разі смерті одного з подружжя;

в) смерть одного з подружжя, внаслідок розірвання шлюбу або у разі оголошення одного з подружжя померлим;

г) всі варіанти правильні.

80. Особі, яка досягла віку чотирнадцяти років, може бути надане право на шлюб:

а) за рішенням суду у випадку, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам;

б) тільки за згодою батьків;

в) після написання нею відповідної заяви до РАЦСу;

г) не може бути надане взагалі.

81. Укажіть шлюбний вік для чоловіків згідно сімейного законодавства:

а) 17 років;

б) 18 років;

в) 20 років;

г) 22 роки.

82. Хто уповноважений реєструвати укладення шлюбу:

а) нотаріус;

б) орган реєстрації актів цивільного стану;

в) суд;

г) церква?

83. Визначте строк, після закінчення якого за загальним правилом реєструється шлюб осіб, які подали заяву:

а) 15 днів;

б) 1 місяць;

- в) 2 місяці;
- г) 3 місяці.

84. Батьки (за загальним правилом) зобов'язані утримувати дітей до досягнення ними:

- а) 15 років;
- б) 14 років;
- в) 18 років.

85. Види спадкування:

- а) за договором дарування;
- б) за заповітом;
- в) за рішенням суду;
- г) за законом.

4. Рекомендована література

4.1. Основна

1. Веніславський Ф. В. Конституційне право України в схемах і таблицях [Текст] : навч. посіб. для студентів юридичних вузів та факультетів / Ф. В. Веніславський. – Харків : Право, 2014. – 376 с.

2. Гапотій В. Д. Правознавство [Текст] : конспект лекцій у схемах : практ.-граф. навч. посіб. / В. Д. Гапотій. – Мелітополь : Вид. будинок Мелітоп. міськ. друк., 2013. – 333 с.

3. Іванов Ю. Ф. Сімейне право України [Текст] : посіб. для підготов. до іспитів / Ю. Ф. Іванов, М. В. Іванова. – Київ : Паливода А. В. [вид.], 2013. – 239 с.

4. Іншин М. І. Трудове право України [Текст] : підручник / М. І. Іншин, В. І. Щербина. – Харків : Диска плюс, 2014. – 499 с.

5. Кельман М. С. Загальна теорія держави та права : підручник / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин, Н. М. Хома. – Львів : Новий світ – 2000, 2003. – 581 с.

6. Конституційне право України : навч. посіб. для студ. ВНЗ : хрестоматія / упоряд. : В. С. Журавський, Ю. М. Тодика ; Нац. юридична акад. України ім. Я. Мудрого. – Київ : Ін Юре, 2004. – 882 с.

7. Конституційне право України : підручник / за ред. В. П. Колісника, Ю. Г. Барабаша. – Харків : Право, 2011. – 416 с.
8. Конституційне право України : підручник / за ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського ; М-во освіти і науки України. – Київ : Ін Юре, 2002. – 542 с.
9. Матвєєв П. С. Цивільне право (в схемах) [Текст] : навч. посіб. / П. С. Матвєєв, В. І. Бірюков ; Нац. акад. внутр. справ. – Київ : Алерта, 2013. – 255 с.
10. Мічурін Є. О. Цивільне право [Текст] : альб. схем : [посібник] / Є. О. Мічурін, О. Р. Шишка. – 4-те вид., переробл. та допов. – Харків : Фактор, 2013. – 450 с. : схеми.
11. Молдован В. В. Судоустрій України [Текст] : навч. посіб. / В. В. Молдован, С. М. Мельник ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – 4-те вид., переробл. та допов. – Київ : Алерта, 2013. – 280 с. : схеми.
12. Муніципальне право України : підручник / за ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. – 2-е вид., перероб. і доп. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.
13. Нелін О. І. Суд, правоохоронні і правозахисні органи України [Текст] : підручник для студ. ВНЗ / О. І. Нелін ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ : Київський університет, 2013. – 367 с.
14. Нотаріат в Україні : підручник / за ред. В. В. Комарова. – 2-е вид., перероб. і доп. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 320 с.
15. Основи права України : навч. посіб. для студ. ВНЗ / [В. Я. Бурак, В. К. Грищук, О. В. Грищук та ін.] ; за ред. В. Л. Ортинського. – Львів : Оріяна-нова, 2005. – 366 с.
16. Плахтєєва В. І. Цивільне право України у поняттях і термінах [Текст] : слов.-довід. для ВНЗ / В. І. Плахтєєва. – Харків : Форт, 2013. – 209 с.
17. Поліщук М. С. Правознавство [Текст] : навч. посіб. для студентів неюрід. спец. ВНЗ / М. С. Поліщук, М. І. Логвиненко. – Харків : Право, 2014. – 106 с.
18. Правознавство: підручник / А. І. Берлач, С. С. Бичкова, Д. О. Карпенко та ін. – Київ : Всеукраїнська асоціація видавців "Правова єдність", 2008. – 792 с.
19. Правознавство : підручник / за ред. В. В. Копейчикова, А. М. Колодія. – Київ : Юрінком Інтер, 2005. – 752 с.

20. Правознавство [Текст] : підручник / В. С. Кульчицький, В. Т. Нор, В. В. Луць ; за ред. М. Настюка. – 2-е вид. – Львів : Світ, 1995. – 272 с. – Бібліогр.: с. 264 – 266.
21. Прилипко С. М. Трудове право: підручник / С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко. – Харків : Видавець ФО-П Вапнярчук Н. М., 2008. – 664 с.
22. Скакун О. Ф. Теорія права і держави [Текст] : підручник / О. Ф. Скакун. – Вид. 4-те, допов. і переробл. – Київ : Правова єдність, 2013. – 524 с.
23. Теорія держави і права : підручник : академ. курс / [О. В. Зайчук, А. П. Заєць, В. С. Журавський та ін.]. – 2-е вид., перероб. і доп. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
24. Теорія держави і права [Текст] : посібник для підгот. до держ. іспитів / за заг. ред. О. В. Петришина. – 2-ге вид., доп. і змін. – Харків : Право, 2013. – 208 с.
25. Трудове право України в схемах і таблицях : навч. посіб. для студ. ВНЗ. / С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко, О. Є. Костюченко, Д. С. Підкопай. – Харків : ФІНН, 2010. – 557 с.
26. Трудове право України [Текст] : слов.-довід. термінів і понять / [уклад.: І. М. Якушев, О. В. Старчук; за заг. ред. І. М. Якушева] ; Східно-європ. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк : Захарчук В. М., 2013. – 279 с.
27. Цивільне, господарське та господарське процесуальне право у запитаннях і відповідях (практичний курс) [Текст] : [практ. посіб.] / [упоряд. : В. І. Борисова, І. П. Жигалкін, О. М. Сибіга, П. В. Хотенець]. – Харків : Право, 2013. – 175 с.
28. Цивільне право [Текст] : підручник : у 2 т. / за ред. проф. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". – 2-ге вид., переробл. та допов. – Харків : Право, Т. 1 / [В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький]. – 2014. – 655 с.
29. Цивільне право України : Академ. курс: підручник : у 2-х т.: / за заг. ред. Я. М. Шевченко. – Київ : Ін Юре, 2004. – 520 с. – Т.1 : Загальна частина.
30. Цивільне право України : Академ. курс: підручник : у 2-х т.: / Нац. акад. наук України ; за ред. Я. М. Шевченко. – Київ : Ін Юре, 2004. – 406 с. – Т. 2 : Особлива частина.
31. Цивільне право України : підручник : у 2-х кн. Кн. 1 / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. – 2-е вид., доп. і перероб. – Київ : Юрінком Інтер, 2005. – 736 с.

32. Цивільне право України : підручник : у 2-х кн. Кн. 2 / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Київ : Юрінком Інтер, 2005. – 640 с.

33. Цивільне право України (у запитаннях та відповідях) : [навч. посіб.] : Практикум / за ред. В. К. Матвійчука, І. С. Тімуш. – Київ : ВНЗ "Національна академія управління", 2013. – 348 с.

34. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн : підручник / В. М. Шаповал. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 496 с.

35. Шем'яков О. П. Основи конституційного права України. Практикум [Текст] : навч. посіб. для студ. ВНЗ. / О. П. Шем'яков, І. В. Хохлова, Я. В. Фоменко ; Макіїв. екон.-гуманіт. ін-т. – Донецьк : Світ книги, 2013. – 320 с.

36. Шляхтун П. П. Конституційне право України : словник термінів / П. П. Шляхтун. – Київ : Либідь, 2005. – 568 с.

4.2. Додаткова

37. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

38. Господарський процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.

39. Законодавство України про правоохоронні та контролюючі органи [Текст] : станом на 1 січ. 2013 р. : відповідає офіц. тексту. – Харків : Право, 2013 – 167с.

40. Збірник законів України до курсу "Правознавство" [Текст] : навч. посіб. для студ. ВНЗ : [у 2 т.] / [упоряд. В. М. Кириченко, Ю. В. Кириченко] ; Запоріж. нац. техн. ун-т. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2013. Т. 1. – 2013. – 343 с.

41. Кодекс адміністративного судочинства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

42. Кодекс законів про працю України [Текст]. Постанови Пленуму Верховного Суду України з питань трудового права : станом на 12 лют. 2013 р. : відповідає офіц. тексту. – Харків : Право, 2013. – 154 с.

43. Конституційне законодавство України (законодавчі акти, коментар, офіційне тлумачення) : збірник нормативних актів / автори-упорядники: С. В. Лінецький, М. І. Мельник, А. М. Ришелюк. – Київ : Атіка, 2000. – 896 с.

44. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України [Текст] : у 2 т. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця. – 5-те вид., перероб. і допов. – Київ : Юрінком Інтер, Т. 1 / [Н. С. Кузнєцова, О. В. Дзера, В. В. Луць]. – 2013. – 831 с.

45. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України [Текст] : у 2 т. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця, О. О. Кот. – 5-те вид., перероб. і допов. – Київ : Юрінком Інтер, Т. 2 / [О. О. Кот, О. В. Дзера, В. В. Луць та ін.]. – 2013. – 1117 с.

46. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 р. // Відомості Верховної ради України. – 2013. – № 27. – Ст. 282.

47. Проблеми теорії конституційного права України [Текст] : [монографія] / [Шемшученко Ю. С. та ін.] ; за заг. ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка ; Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ : Парламент. вид-во, 2013. – 611 с.

48. Про відпустки : Закон України від 15 листопада 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 2. – Ст. 4.

49. Про громадянство України : Закон України від 18 січня 2001 року (редакція станом на 06.12.2012 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 13. – Ст. 65.

50. Про державну службу : Закон України від 16 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 57. – Ст. 49.

51. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус : Закон України від 20 листопада 2012 р. // Відомості Верховної Ради. – 2013. – № 51. – Ст. 716.

52. Про загальне положення про міністерство, інший центральний орган державної виконавчої влади : Указ Президента України від 12 березня 1996 р. // Урядовий кур'єр. – 1996. – 28 березня. – № 58 – 59.

53. Про зайнятість населення : Закон України від 5 липня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 24. – Ст. 243.

54. Про засади державної мовної політики : Закон України від 3 липня 2012 р. // Відомості Верховної Ради. – 2013. – № 23. – Ст. 218.

55. Про колективні договори і угоди : Закон України від 1 липня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 36. – ст. 362.

56. Про оплату праці : Закон України від 24 березня 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 17. – Ст. 121.

57. Про охорону праці : Закон України від 14 жовтня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 46. – Ст. 668.

58. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. // ВВР України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.

59. Цивільний кодекс України [Текст]. Цивільний процесуальний кодекс України. Про міжнародне приватне право : Закон України / [за відп. ред. О. Г. Пушенко]. – Київ : Юрінком Інтер, 2013. – 616 с.

4.3. Інформаційні ресурси

60. Бібліотека Харківського національного університету ім. Семена Кузнеця [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.hneu.edu.ua>.

61. Київська центральна міська публічна бібліотека ім. Лесі Українки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lucl.lucl.kiev.ua>.

62. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>.

63. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua.

64. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

65. Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://korolenko.kharkov.com>.

66. Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.univer.kharkov.ua>.

67. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

Зміст

Вступ.....	3
1. Плани практичних занять, ситуаційні завдання, запитання для самостійного опрацювання та теми індивідуальних завдань	7
Змістовий модуль 1. Теорія держави та права. Конституційне право України.....	7
Тема 1. Теорія держави та права. Держава: основні поняття	7
Тема 2. Теорія держави та права. Право: основні поняття.....	10
Тема 3. Теорія держави та права. Правовідносини, правопорушення, юридична відповідальність.....	13
Тема 4. Основи конституційного права України. Громадянство, правовий статус людини і громадянина	16
Тема 5. Основи конституційного права України. Система органів державної влади та місцеве самоврядування	20
Змістовий модуль 2. Основи трудового та цивільного права України.....	25
Тема 6. Основи трудового права. Трудові та пов'язані з ними правовідносини. Трудовий договір.....	25
Тема 7. Основи трудового права України. Робочий час і час відпочинку	28
Тема 8. Основи трудового права України. Дисциплінарна та матеріальна відповідальність	31
Тема 9. Основи трудового права України. Припинення трудових правовідносин	34
Тема 10. Основи цивільного права. Об'єкти та суб'єкти цивільних правовідносин	37
Тема 11. Основи цивільного права України. Цивільні зобов'язання та договори	40
Тема 12. Основи цивільного права України. Право власності. Цивільно-правова відповідальність	44
Тема 13. Сімейне право.....	47
2. Методичні рекомендації до вирішення ситуаційних завдань.....	50
3. Тестові завдання для самоперевірки.....	67
4. Рекомендована література.....	85
4.1. Основна	85
4.2. Додаткова	88
4.3. Інформаційні ресурси.....	90

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ПРАВОЗНАВСТВО

**Методичні рекомендації до практичних завдань
для студентів спеціальності 291 "Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії"
першого (бакалаврського) рівня**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладачі: **Єрофєєнко** Лариса Василівна
Остапенко Олена Геннадіївна

Відповідальний за видання *В. В. Сергієнко*

Редакторка *А. С. Ширініна*

Коректор *В. Ю. Труш*

План 2021 р. Поз. № 163 ЕВ. Обсяг 92 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*